

Claudia Kokkonen

**FORCE MAJEURE -SOPIMUSEHDOT JA
TULKINTAPERUSTEET LIIKESOPIMUKSISSA
JA COVID-19 -TAUDIN YHTEYDESSÄ**

Johtamisen ja talouden tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Tammikuu 2021

TIIVISTELMÄ

Claudia Kokkonen: Force majeure -sopimusehdot ja tulkintaperusteet liikesopimuksissa ja covid-19 -taudin yhteydessä
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Kauppatieteiden tutkinto-ohjelma, yritys juridiikka
Tammikuu 2021

Tutkielmassa pohditaan force majeure -sopimusehtojen yleistä merkitystä sopimusoikeudessa ja määritellään vastuusta vapautumisen edellytykset. Sen jälkeen pohditaan force majeure -ehdon käytössä erityisten sopimusehtojen, vakioehtojen ja kauppalain kattaman määritelmän suhdetta toisiinsa ja näiden eroja ja vahvuuksia. Tutkielmassa tarkastellaan tilanteita, joissa koronapandemian seuraukset voivat täyttää ylivoimaisen esteen vaatimukset ja toisaalta myös haasteita, joita tilanteeseen liittyy. Lisäksi tehdään katsaus muihin sopimusoikeudellisiin periaatteisiin, kuten lojaliteettivelvollisuuteen ja kohtuuteen sopimussuhteissa ja näiden vaikutuksesta force majeure -ehtojen tulkintaan.

Tutkielma on pääosin kirjallisuuskatsaus ja tehty oikeusdogmaattisesta näkökulmasta tarkastellen kauppalakia ja muita lakeja, oikeustapauksia ja oikeuskirjallisuutta sekä perehtymällä asiantuntijalausuntoihin. Lisäksi tutkielmassa on liiketaloudellinen näkökulma, jolla syvennetään arviointia ehdon käytön hyödyistä ja haitoista. Tutkielmassa käytetty lähestymistapa on informoiva ja kokoava, mutta myös vertaileva ja kyseenalaistava. Sopimusvapauden nojalla ja pakottavan lainsäädännön puuttuessa ylivoimaisen esteen tilanteessa sovellettavaksi tulevat ensisijaisesti osapuolten itse määrittelemät sopimusehdot, joiden jälkeen tarkastellaan sopimusoikeuden yleisiä oppeja ja periaatteita sekä kauppalakia.

Tutkielman tulokset osoittavat, että lähtökohtaisesti force majeure -tilanteiden tulkinta on aina tapauskohtaista ja yleispäteviä ohjeita ei juurikaan ole olemassa. Erityisten force majeure -ehtojen lisääminen sopimukseen on kuitenkin lähes poikkeuksetta kannattavaa, sillä niiden avulla voidaan vähentää tulkinnanvaraisuuksia ja laajentaa ja tarkentaa kauppalain määritelmää. Mitä tarkemmin ja yksityiskohtaisemmin sopimusehto on laadittu, sitä helpompi siihen on vedota ja edelleen vapautua vastuusta tai vahingonkorvausvelvollisuudesta.

Yritykset voivat käyttää sopimuksissa myös mallilausekkeita, jolloin sopimusneuvotteluihin kuluvat resurssit pienenevät ja riskitaso laskee huomattavasti. Kaikkia riskejä mikään yritys ei voi kuitenkaan poistaa ja myös force majeure -tilanteessa on huomioitava ehtoon vetoamisen mahdolliset negatiiviset liiketaloudelliset vaikutukset pitkällä tähtäimellä. Ostajalle sopimusehdoilla saavutettava hyöty on mitätön ja pääosin heikentää ostajan asemaa. Jos sopimusehto katsotaan kohtuuttomaksi tai osapuolet huomattavan eriarvoisiksi, voidaan ehtoa tai koko sopimusta kohtuullistaa.

Avainsanat: force majeure, ylivoimainen este, sopimusehdot, lojaliteetti, kohtuullistaminen, kauppalaki

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	I
SISÄLLYS.....	I
LÄHTEET.....	II
OIKEUSTAPAUKSET.....	VI
LYHENTEET.....	VI
1 JOHDANTO.....	1
1.1 Tutkielman tausta ja merkitys.....	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja rajaukset.....	2
1.3 Tutkielman metodi ja keskeiset lähteet.....	4
1.4 Oikeusnormiympäristö.....	5
2 FORCE MAJEURE-EHDON MERKITYS, MÄÄRITELMÄ JA VAPAUTUMISPERUSTEET..	8
2.1 Force majeuren määritelmä ja merkitys sopimusoikeudessa.....	8
2.2 Force majeure -ehdon rakenne.....	10
2.3 Force majeure -ehdon vapautumisperusteet.....	11
2.4 Korvaukset sopimusvelvoitteiden rikkomisesta.....	14
3 SOPIMUSEHDOT.....	16
3.1 Sopimusehdot riskienhallinnan välineenä.....	16
3.2 Normien tulkintajärjestys.....	17
3.3 Vakioehtojen ja yksilöllisten sopimusehtojen suhde.....	18
3.4 ICC malliehdot.....	20
3.5 Lähestymistapojen vertailua ja tulkinnan ristiriitoja.....	20
4 COVID-19 -PANDEMIAN SOVELTUVUUS FORCE MAJEURE -LAUSEKKEESEEN.....	23
4.1 Covid-19 erityispiirteet suhteessa ylivoimaiseen esteeseen.....	23
4.2 Koronaviruksen seuraukset suhteessa ylivoimaisen esteen vaatimukseen.....	24
4.3 Velkojan oikeussuojakeinot.....	26
4.4 Koronaviruksen ja force majeuren tulkinta tuomioistuimissa.....	26
5 KOHTUULLISTAMINEN JA LOJALITEETTI.....	28
5.1 Kohtuuttoman sopimusehdon sovittelu.....	28
5.2 Vastuunrajoitusehtojen kohtuullistaminen.....	30
5.3 Lojaliteetti.....	31
6 YHTEENVETO.....	32
6.1 Pohdinta.....	32
6.2 Johtopäätökset.....	33

LÄHTEET

Kirjallisuus

Aurejärvi, E & Hemmo, M. (2007). Velvoiteoikeuden oppikirja. Helsinki: Edita.

Encyclopædia iuridica fennica, Suomalainen lakimiesyhdistys 1994–1999, ISBN 951-855-135-9, osa I palstat 1090–1092.

Hemmo, M. & Hoppu, K. (2020). Sopimusoikeus. Helsinki: Talentum.

Hemmo, M. & Hoppu, K. (2006). Sopimusoikeus III. Helsinki: Talentum.

Hemmo, M. (1994). Vahingonkorvauksen määräytymisestä sopimussuhteissa: siviilioikeudellinen tutkimus. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.

Hoppu, E & Hoppu, K. (2007). Kauppa- ja varallisuusosoikeuden pääpiirteet. Helsinki: Talentum.

Hoppu, K. (2020) a. Force Majeure -tilanteiden tulkinnasta erityisesti COVID-19-taudin yhteydessä. Defensor Legis N:o 3/2020. 289-307.

Häyhä, J. (1996). Lojaliteettiperiaate ja sopimusoppi. Defensor Legis 3/1996. 313-327.

Karhu, J. (2020). Kohti 2000 -luvun oikeuslähdeoppia. Lakimies 7-8/2020. 1017-1034.

Kurkela, Matti S. (2003). Globalisoitunut sopimuskäytäntö ja sopimusoikeudelliset periaatteet. Helsinki: Edita.

Lehtinen, T. (2006). Kansainvälisen kaupan liikesopimus ja remburssi. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.

Määttä, K. (2019). Säännellä vai ei? Defensor Legis 2019/4. 512-524.

Pöyhönen, J. (1988). Sopimusoikeuden järjestelmä ja sopimuksen sovittelu. Suomalainen Lakimiesyhdistys N:o 179. 379-388.

Saarnilehto, A. (2009). Sopimusoikeuden perusteet. Helsinki: Talentum.

Smith, Stephen A. (2005). Atiyah's Introduction to the Law of Contract. Clarendon Law Series.

Vihma, V. (1957). Suorituksen mahdottomuus varallisoikeudellisessa sopimussuhteessa. Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Ämmälä, T. (1994). Lojaliteettiperiaatteesta eräiden sopimustyyppien yhteydessä. Teoksessa: Saarnilehto, A (toim.). (1994). Lojaliteettiperiaatteesta – vastapuolen edun huomioon ottamisesta eri oikeuden aloilla. Turun yliopisto.

Virallislähteet

Hallituksen esitys Eduskunnalle kauppalaiksi (HE 93/1986).

United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods.

Muut

Business Finland. (2020). Covid-19 Koronavirus ja force majeure -ehto H2020-puiteohjelmahankkeissa. Luettu 28.7.2020.

<https://www.businessfinland.fi/494d6d/globalassets/finnish-customers/news/news/2020/koronavirus-ohjekirje-19-3-2020.pdf>

Frost, N. (2020). Businesses all over the world are learning that “force majeure” is no get-out-of-jail-free card. Quartz. Luettu 18.8.2020. <https://qz.com/1833611/force-majeure-wont-help-most-coronavirus-hit-businesses/>

Hankinnat.fi. (2020). Koronavirus ja julkiset hankinnat. Luettu 29.7.2020. <https://www.hankinnat.fi/ajankohtaista/2020/koronavirus-ja-julkiset-hankinnat>

Hoppu, K. (2020) b. Aalto-yliopiston webinaari: Force Majeure tilanteiden tulkinnasta erityisesti COVID-19-taudin yhteydessä. Aalto yliopisto. Luettu 29.7.2020. <https://www.aalto.fi/sites/g/files/flghsv161/files/2020-05/Force%20Majeure%20-tilanteiden%20tulkinta%20Aalto-yliopiston%20webinaari%206.5.2020.pdf>

Hytinanti, H. (2020). Kauppalaan mukaisen taloudellisen liikavaikeuden arviointi liikesopimussuhteessa. Helsingin yliopisto. Haettu 28.1.2021. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/317130/Hytinanti_Hertta_Pro_gradu_2020.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Hyvönen, O. (2020) Force Majeure -lausekkeet hankintasopimuksissa. Eversheds Sutherland. Luettu 28.7.2020.

<https://www.eversheds-sutherland.com/global/en/what/articles/index.page?ArticleID=en/finland/fi/Force-Majeure-hankintasopimuksissa>

ICC. (2020). ICC Force majeure clause. Haettu 28.1.2021. <https://iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2020/03/icc-forcemajeure-hardship-clauses-march2020.pdf>

ICC. (2020). ICC Force Majeure koronakiistoissa. Haettu 28.1.2021. <https://www.icc.fi/icc-force-majeure-koronakiistoissa/>

Karvo, J. & Karhu, J. (2014). Lapin matkailuelinkeinon sopimustoiminta. Asianajotoimisto Karvo & Mella Oy. Haettu 28.1.2021. https://www.lme.fi/media/pdf/esiselvitys-ii_jakoon030215.pdf

Kilpailu- ja kuluttajavirasto. (2014). Kohtuuttomat sopimusehdot. Haettu 28.1.2021. <https://www.kkv.fi/Tietoa-ja-ohjeita/Ostaminen-myyminen-ja-sopimukset/sopimukset/kohtuuttomat-sopimusehdot/>

Koivisto, J. (2020). Tietoisku: Lainsäädännön soveltaminen poikkeusolosuhteissa. Kaupan Liitto. Luettu 29.7.2020. <https://kauppa.fi/uutishuone/2020/04/01/tietoisku-lainsaadannon-soveltaminen-poikkeusolosuhteissa/>

Laakkonen, M. (2020). Korona – ylivoimainen este (Force majeure). Fenno. Haettu 28.1.2021. <https://www.fennolaw.fi/blogi/korona-ylivoimainen-este-force-majeure/>

Littunen, A. (2013). Passiivisuuden vaikutus viivästysvastuuseen. Vaasan yliopisto. Haettu 28.1.2021. https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/2793/osuva_5379.pdf?sequence=1

McNair, D. (2016). Force majeure clauses. PWC. Luettu 18.8.2020. <https://www.pwc.com.au/legal/assets/investing-in-infrastructure/iif-30-force-majeure-clauses-feb16-3.pdf>

Norton Rose Fulbright. (2020). Q&A on COVID-19-related force majeure claims. Luettu 18.8.2020. <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/849d7568/q-and-a-on-covid-19-related-force-majeure-claims>

Paajanen, M. (2020). Sopimuksen kohtuullistaminen poikkeustilanteessa. Jurinet. Haettu 28.1.2021. <https://jurinet.fi/sopimuksen-kohtuullistaminen/>

- Pajala, R. (2019). Kohti joustavaa sopimista – muutoksiin varautumisesta liikesopimuksissa. Tampereen yliopisto. Haettu 28.1.2021. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/105345/1553067072.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Palmgren & Ikäheimonen. (2020). Pähkinänkuoressa: Ylivoimainen este – force majeure. Turun Kauppakamari. Haettu 28.1.2021. <https://turunkauppakamari.fi/2020/05/07/pahkinankuoressa-ylivoimainen-este-force-majeure/>
- Petrossian, E. (2020). Force Majeure and Other Contractual Issues in a COVID-19 World. Manatt. Haettu 28.1.2021. <https://www.manatt.com/insights/articles/2020/force-majeure-and-other-contractual-issues-in-a-co>
- Rudanko, M. (2020). Oikeustiede: ylivoimainen este – Tieteen termipankki. Luettu 5.6.2020, https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:ylivoimainen_este
- Savonen, J. & Sundblad H. (2020). Koronavirus COVID-19 ja Force Majeure. Luettu 9.6.2020, <https://finland.dlapiper.com/en/news/koronavirus-covid-19-ja-force-majeure>
- Silen, M. (2020)a. Koska yritys kohtaa ylivoimaisen esteen? - Kauppakamari. Luettu 6.6.2020, <https://kauppakamari.fi/2015/04/14/koska-yritys-kohtaa-ylivoimaisen-esteen/>
- Silen, M. (2020)b. Viranomaisten koronamääräykset saavat aikaan force majeure-tilanteen yhä useammin (tilanne 23.3.2020) - Kauppakamari. Luettu 6.6.2020, <https://helsinki.chamber.fi/viranomaisten-koronamaaraykset-saavat-aikaan-force-majeure-tilanteen-yha-useammin-tilanne-23-3-2020/>
- Suomen yrittäjät. (2020). Yritysten väliset sopimukset. Haettu 28.1.2021. <https://www.yrittajat.fi/yrittajat/kaikki-koronasta-yrittajalle/a/talousvaikutukset/yritysten-valiset-sopimukset-621225>
- Tudor, T. (2006). Vastuunrajoitusehdot Suomessa ja Englannissa. Helsingin yliopisto. Haettu 28.1.2021. <https://www-edilex-fi.libproxy.tuni.fi/opinnaytetyot/3774.pdf>
- Tuovinen, T. (2020). Koronavirus (COVID-19) sopimussuhteissa. Legistum. Luettu 24.7.2020, <https://legistum.fi/aiheet/force-majeure/>
- Vainio, V. (2020). Koronavirus ja sopimusvaikutukset – ylivoimainen este ja kohtuullistaminen. Applex. <https://www.applex.fi/koronavirus-ja-sopimusvaikutukset-ylivoimainen-este-ja-kohtuullistaminen/>

OIKEUSTAPAUKSET

KKO 1981 II 176

KKO 1993:166

KKO 1994:96

KKO 2001:27

LYHENTEET

ICC	International Chamber of Commerce
HE	Hallituksen esitys
HHO	Helsingin hovioikeus
KKO	Korkein oikeus
PECL	Principles of European Contract Law
UNIDROIT48	The International Institute for the Unification of Private Law
CISG	Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods 1980
COVID-19	Coronavirus disease 2019
OikTL	Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (228/1929)

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman tausta ja merkitys

Keskeisin sopimusoikeuden periaate on sopimuksen sitovuus, eli *pacta sunt servanda*. Tavanomaisessa tilanteessa sopimuksesta ei siis ole mahdollista poiketa ilman seuraamuksia, ellei tähän ole erityistä ja hyväksyttävää syytä. Tämän periaatteen mukaan sopimusosapuolilla on oikeus vaatia sopimuksen velvoitteiden täyttämistä ja toisaalta myös velvollisuus pysyä sopimuksessa.

Sopimusoikeutta ja sopimusneuvotteluita ohjaa myös sopimusvapauden periaate. Tämän perusteella osapuolet voivat keskenään sopia sopimuksella sitouduttavista velvoitteista. Täydellistä sopimusvapautta rajoittaa kuitenkin sovellettava laki sekä yleiset sopimusehdot ja periaatteet. Lain rajoittavuus riippuu siitä, onko sopimuksen sisältöön liittyvä lainsäädäntö pakottavaa vai tahdonvaltaista.¹ Lisäksi, jos oikeustoimessa määritettyjä velvoitteita rikotaan tai jätetään täyttämättä, voi tästä seurata vahingonkorvausvelvollisuuden tai sopimussakon syntyminen².

Edellä mainittujen periaatteiden lisäksi sopimusta tehtäessä sopimustekniikkaan ja lopputulokseen vaikuttaa myös sopimuksen luonne. Sopimus voi olla luonteeltaan kerta- tai kestoluontoinen ja sopimuksen tavoitteet jaetaan välttämättömiin, toivottaviin ja valinnaisiin tavoitteisiin.

Kun sopijaosapuolet ilmaisevat sopimustahtonsa, jotka ovat keskenään yhtenevät, syntyy sopimus. Sopimukset syntyvät aina pohjautuen siihen informaatioon, joka sopimuksen tekohetkellä on saatavilla. Sopimuksen kannalta olosuhteiden muutoksilla ei ole sopimuksen täyttämiseen vaikutusta ja se huomioidaan vain, jos tähän erikseen vedotaan. Tilanteissa, joissa tästä perussäännöstä voidaan poiketa, on kyseessä *force majeure* -tilanne eli ylivoimainen este, jota tulen käsittelemään tässä tutkielmassa³.

*Force majeure*lla tarkoitetaan sopimusehtoa, jonka perusteella ehtoon vetoava osapuoli ei olekaan kauppalain viidennen luvun 23§ mukaan velvoitettu täyttämään tehtyä sopimusta eli luontoissuoritusvelvollinen, vaan vapautuu vastuistaan kokonaan tai määrääjäksi.

¹ Tuovinen, 2020

² Laakkonen, 2020

³ Käsitteitä *force majeure* ja ylivoimainen este käytetään tutkielmassa synonyymeina.

Ylivoimaiseen esteeseen voi vedota kumpikin sopimusosapuoli tai kuka tahansa sopimuksen osallisista. Yleisintä kuitenkin on, että ylivoimaiseen esteeseen vetoaa luontoissuoritusvelvollinen sopimuksen osapuoli, eli se osapuoli, jonka suorite on jotain muuta kuin rahaa.⁴

Jotta suoritusvelvollisuudesta voi vapautua, tulee sopimusehtoon vetoajan täyttää tarkat ennalta määritellyt edellytykset, joita tutkielmassa tullaan tarkemmin käsittelemään. Esteen tulee kuitenkin olla sellainen, jota myyjä ei voi kohtuulliseksi katsotulla panoksella ylittää tai estää, vaan se vaatisi toimia, jotka voidaan katsoa kohtuuttomaksi verrattuna siihen hyötyyn, jonka ostaja siitä saisi.⁵

Vaikka vastuusta vapautuminen on ylivoimaisen esteen tilanteessa mahdollista, tulee osapuolten force majeure -tilanteen sattuessa pyrkiä toimimaan niin, että minimoidaan sekä itselle, että sopimuskumppanille aiheutuvat vahingot, tai tästä voi seurata muita seuraamuksia tai oikeuksien menettäminen.⁶

Tutkimuksen tavoitteena on kirjallisuuskatsauksen tavoin koota yhteen olemassa olevaa informaatiota force majeuresta ja sen käyttömahdollisuuksista. Lisäksi tutkielman tarkoituksena on tuoda yhteen vastakkaisia näkökulmia ja nostaa esiin mahdollisia epäkohtia liittyen force majeure -sopimusehtoon. Tutkimuksen avulla perinteiseen lainopilliseen näkökulmaan tuodaan myös liiketaloudellista näkökulmaa. Lisäksi tutkielman avulla force majeure -lausekkeen käyttöä sidotaan ajankohtaiseen Covid-19-tilanteeseen.

1.2 Tutkimuskysymykset ja rajaukset

Tutkielmassa käsitellään sopimusoikeuden keskeisimpiä kysymyksiä, mutta tämän lisäksi aihe on sidottu ajankohtaiseen koronapandemiaan, jolla pyritään tuomaan aiheeseen uutta näkökulmaa kokoavan lähestymistavan lisäksi. Tutkielmassa määritellään force majeure -ehdon sisältö ja merkitys sekä käsitellään yksityiskohtaisten sopimusehtojen tuomaa lisähyötyä verrattuna yleisiin vakioehtoihin tai kauppalakiin. Sopimusehtojen suhteessa käsitellään muun muassa sopimusneuvotteluissa syntyviä taloudellisia kustannuksia sekä pitkällä aikavälillä mahdollisesti saavutettavia hyötyjä tai aiheutuvia haittoja. Tutkielmassa pohditaan yleisten ja erityisten sopimusehtojen suhdetta, merkitystä sopimusten teossa ja tulkinnassa sekä seurauksissa suhteessa

⁴ Hoppu, 2020 a

⁵ Hoppu, 2020 a

⁶ Suomen yrittäjät, 2020

toisiinsa. Tutkielmassa pohditaan myös yleisten sopimusoikeudellisten periaatteiden, kuten kohtuullistamisen ja lojaliteettivelvollisuuden merkitystä sopimussuhteissa ja tutkitaan niiden vaikutusta ylivoimaisen esteen tulkintaan. Näiden lisäksi force majeure -lauseke liitetään ajankohtaisena teemana Covid-19 -pandemiaan ja tutkitaan, täyttääkö koronapandemia⁷ ylivoimaisen esteen vaatimukset.

Tutkimuskysymykset voidaan muotoilla seuraavasti:

- 1) Mitkä ovat tyypillisen force majeure -ehdon osat ja rakenne?
- 2) Mikä on erityisten sopimusehtojen ja yleisten sopimusehtojen ja sopimusoikeudellisten periaatteiden suhde ylivoimaisen esteen tilanteessa?
- 3) Täyttääkö Covid-19 -pandemia force majeure -lausekkeen vaatimukset ja etenkin ennakoitavuusvaatimuksen?
- 4) Miten sopimusehdon tulkintaan vaikuttavat sellaiset yleiset sopimusoikeudelliset periaatteet kuin lojaliteetti ja kohtuus?

Ensimmäisessä tutkimuskysymykseen vastatessa tutkielmassa pyritään luomaan yleinen kuva force majeure -lausekkeesta ja sen käytöstä periaatteen tasolla. Tutkielman alussa pohditaan force majeure merkitystä sopimusoikeudessa ja määritellään ylivoimaisen esteen vapautumisperusteet, joiden on täyttyvä, jotta vastuusta voi vapautua ehtoon vetoamisen jälkeen. Lisäksi tarkastellaan kysymystä force majeure -ehdon kannattavuudesta sopimuksissa.

Toisena tutkimuskysymyksenä tarkastellaan sopimusehtojen käyttöä ja verrataan keskenään erityisten sopimusehtojen hyötyjä ja haittoja suhteessa yleisiin sopimusehtoihin sekä yleisiin sopimusoikeudellisiin periaatteisiin. Tutkielmassa pyritään selvittämään, mitä lisäarvoa erityiset sopimusehdot voivat tuoda yleisille sopimusehdoille.

Kolmantena tutkimuskysymyksenä käsitellään Covid-19-pandemiaa ja tarkastellaan tilanteita, joissa koronapandemian seuraukset täyttävät ylivoimaisen esteen vaatimukset etenkin suhteessa ennakoitavuusvaatimukseen. Tätä käsiteltäessä kiinnitetään huomiota seikkoihin, kuten missä vaiheessa koronasta on tullut sellaista yleistä tietoa, jonka jälkeen ei enää ole mahdollista vedota ennustamattomaan esteeseen.

⁷ Tutkielmassa puhuttaessa koronasta, koronaviruksesta tai koronapandemiasta viitataan COVID-19 -tautiin.

Neljäntenä tutkimuskysymyksenä käsittelen lojaliteettia ja sopimuksen kohtuutta, jotka ovat yleisiä sopimusoikeudellisia periaatteita. Tutkimuksessa vertaillaan näiden suhdetta *force majeure* -ehtoon ja tutkitaan, onko näillä periaatteilla vaikutusta *force majeure* n tulkintaan sekä pyritään löytämään niiden mahdollisia päällekkäisyyksiä ylivoimaisen esteen kanssa.

Aihevalinta on tehty sen pysyvään sopimusoikeudelliseen merkitykseen perustuen, mutta toisaalta myös aiheen ajankohtaisuuden takia korona -pandemian yhteydessä. Aiheesta on julkaistu koronan puhkeamisen seurauksena uusia tutkimuksia ja oikeudellisia artikkeleita, jolloin myös näiden näkökulmien ottaminen huomioon ja kokoaminen yhteen on merkityksellistä. Tutkielmassa *force majeure* käsitellään lähinnä luontoissuoritusvelvollisen näkökulmasta, jotta tutkielman aihe ei olisi liian laaja, ja jotta tutkimuskysymyksiä voidaan tarkastella riittäväällä tarkkuudella suhteessa tutkielman pituuteen ja suppeuteen. Myöskin neuvottelutaktiikka ja -tekniikka jäävät pääosin tutkielman ulkopuolelle, jotta tutkielman pääpaino pysyisi lainopissa. Maantieteellisesti tutkielma keskittyy etenkin Suomen lainsäädäntöön ja Suomessa toimiviin yrityksiin, vaikkakin kansainvälistä kauppalakia ja kansainvälisiä sopimuksia on sivuttu tutkielmassa.

1.3 Tutkielman metodi ja keskeiset lähteet

Tutkielman tutkimusmenetelmä on oikeusdogmaattinen ja tutkielman näkökulma sopimusoikeudellinen. Tutkielma on pääasiallisesti kirjallisuuskatsaus olemassa olevasta aiheeseen liittyvästä kirjallisuudesta ja kokoaa yhteen erilaisia näkökulmia. Oikeusdogmaattisessa eli lainopillisessa tutkimuksessa on keskeistä pyrkiä tulkitsemaan ja ymmärtämään voimassa olevaa sääntelyä sekä muita periaatteita.⁸ Lisäksi lainopillisessa tutkimuksessa pyritään tutkimaan oikeusnormien sisältöä ja tutkimaan lakien ja muiden oikeuslähteiden suhdetta ja merkitystä. Lainoppiin sisältyy kuitenkin myös oikeusperiaatteiden tarkempi tulkinta ja pohdinta, jonka seurauksena tässä tutkielmassa on käytetty kyseenalaistavaa tulkintaa ja pohdittu eri näkökulmia myös liiketoiminnallisesti.

Tutkielmassa käytetään pääsääntöisesti jo voimassa olevaan lainsäädäntöön keskittyvää lähestymistapaa *de lege lata*. Kuitenkin myös lainsäädännön uudistamiseen pyrkivää näkökulmaa *de*

⁸ Siltala, 2001. s.15.

lege ferenda on otettu huomioon pienissä määrin.⁹ Lainsäädäntöön uudistavassa tutkimuksessa analysoidaan kyseisen sääntelyn tarpeellisuutta.

Oikeuslähteet jaetaan Suomessa vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin ja sallittuihin oikeuslähteisiin¹⁰. Vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ovat lait ja maan tapa, heikosti velvoittavia oikeuslähteitä lain esityöt ja oikeuskäytäntö ja sallittuja oikeuslähteitä oikeuskirjallisuus ja reaaliset argumentit¹¹. Tutkielman pääasiallisia lähteitä ovat Suomen kauppalaki ja kansainvälinen kauppalaki sekä sopimusoikeutta käsittelevä oikeuskirjallisuus. Kokonaiskuvan muodostamiseksi lähteinä on käytetty paljon myös erilaisia asiantuntijalausuntoja. Lähdeaineiston valintaan on vaikuttanut myös poikkeusolot, josta johtuen tutkielmassa on käytetty pääosin verkkolähteitä.

1.4 Oikeusnormiympäristö

Sopimuksia tehtäessä on ensin määriteltävä sopimustyyppi, joka taas edelleen määrää sovellettavan lainsäädännön¹². Perussäännökset sopimuksen teosta sisältyvät varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annettuun lakiin (228/1929 OikTI).¹³

Force majeure -suoritusesteeseen vetoava osapuoli voi vedota joko kansainväliseen tai kansalliseen kauppalakiin (355/1987) tai sopimusehtoihin. Suomen lainsäädännössä on itsessään säännöksiä force majeure -tilanteista, joten ylivoimaiseen esteeseen on Suomen lain mukaan mahdollista vedota ilman erityistä sopimusehtoa, toisin kuin useissa maissa. Kansallisessa kauppalaissa ylivoimainen este määritellään yleiseksi sopimusoikeudelliseksi vastuunrajoitusperusteeksi kauppalaan 57.1§ mukaan, jolloin se luo suojaa ilman nimenomaista sopimusehtoakin.

Force majeure -ehdoista säädetään laissa muun muassa kansallisessa kauppalaissa ja kansainvälisessä kauppalaissa (CISG), vaikkakin nämä osin poikkeavat sisällöltään toisistaan. Kansallinen kauppalaki suojelee lähinnä myyjää antaen tälle oikeuden olla suorittamatta velvoitteitaan tapauksissa, jossa on olemassa todistettavissa oleva voittamaton este. CISG määrittelee, että force majeure voi kohdistua kumpaankin osapuoleen, kun taas kansallisessa kauppalaissa ei käsitellä ostajapuolta lähes ollenkaan. CISG ei myöskään sisällä mahdollisuutta kohtuullistamiseen tai erottele välittömiä tai välillisiä

⁹ Määttä, 2019 s.513-514 - Karhu, 2020

¹⁰ Karhu, 2020

¹¹ Nykänen, 2019. s.58.

¹² Hemmo & Hoppu, 2006, luku 7

¹³ Hemmo & Hoppu, 2006, luku 6

vahinkoja. Kauppalaki sisältää sovellutuksia myös palvelutoimituksiin, mutta koskee pääosin tavarakauppaa. Kauppalaissa force majeuren määritelmä on melko suppea ja yleinen, mutta toisaalta se jättää tilaa ja mahdollisuuden tulkinnalle. Erillisen force majeure -sopimusehdon lisääminen sopimukseen on yleistä ja kauppalain tarkentaminen kannattavaa. Tämä on mahdollista, sillä sekä kansallinen että kansainvälinen kauppalaki ovat tahdonvaltaisia lakeja, joten niitä voi joko osittain tai kokonaan jättää noudattamatta sopimuksella¹⁴. Kansallisen kauppalain käyttö on yleistä sopimuksissa, jossa molemmat osapuolet ovat suomalaisia, kun taas kansainvälistä kauppalakia käytetään yleisimmin tilanteissa, joissa osapuolet eivät tule keskenään samasta maasta, mutta ovat molemmat liittyneet CISG sopimukseen tai ovat muuten kansainvälisiä toimijoita ja haluavat hyödyntää mieluummin laajemmin sovellettavia vakioehtoja¹⁵.

Kansallisessa kauppalaisissa force majeurea käsittelevät erityisesti 23§, 57§ ja 58§ ja kansainvälisessä kauppalaisissa sitä vastaavasti artikla 79. Kansallisen kauppalain 23§ mukaan ostaja on oikeutettu pysymään tehdyssä sopimuksessa ja vaatimaan sen täyttämistä. Myyjän velvollisuus sopimuksen täyttämiseen lakkaa, jos on olemassa ylivoimaisen esteen ehdot täyttävä tilanne, eli force majeure -tilanne, jota myyjä ei voi voittaa ilman kohtuuttomia uhrauksia verrattuna ostajan tästä saamaan hyötyyn.¹⁶ Esteen poistuessa kohtuullisessa ajassa on ostajalla oikeus jälleen vaatia sopimuksen täyttämistä. Myös tämä vaade on ilmaistava kohtuulliseksi määritetyssä ajassa, tai oikeus vaatimukseen poistuu.¹⁷ Pykälät 57 ja 58 käsittelevät ostajan sopimusrikkomuksia, joiden seurauksena myyjä on oikeutettu saamaan korvauksia kärsimistään vahingoista, jotka johtuvat ostajan maksuviivästyksistä. Jos ostaja kuitenkin pystyy osoittamaan, että myöhästymisen syynä on tosiasiallisesti riippumaton ostajasta tai ei vältettävissä tai johtuu maksuliikenteen tai muun liikenteen keskeytyksistä tai lain säännöksistä, vapautuu myös ostaja korvausvaatimuksista. Myös tässä tapauksessa pätee samat vaatimukset vastapuolen tiedottamisesta esteestä kohtuullisessa ajassa, jotta oikeutus vapautukseen syntyy. Jos tätä vaatimusta ei esitetä kohtuullisen ajan kuluessa, on myyjä oikeutettu vaatimaan vahingonkorvausta, joka olisi voitu välttää ajantasaisella ilmoituksella.¹⁸ Jos sopimuksessa ei ole erillistä force majeure -lauseketta, kauppalakien lisäksi käytetään sopimusoikeuden yleisiä oppeja sekä Suomen muuta lainsäädäntöä.

¹⁴ Silen, 2020 b

¹⁵ Silen, 2020 b

¹⁶ Hoppu, 2020 b

¹⁷ Kauppalaki 355/1978

¹⁸ Kauppalaki 355/1978

Näiden lisäksi säännöksiä löytyy myös kansainvälisistä sopimusoikeudellisista periaatekokoelmista, kuten UNIDROIT⁴⁸:sta ja Euroopan sopimusoikeusperiaatteista (PECL)⁴⁹.¹⁹ Lisäksi ylivoimaista estettä käsitellään velkakirjalain 7§ ja korkolain 10§ rahavelvoitteiden yhteydessä, jolloin force majeure -ehtoja voidaan soveltaa maksuliikenteen tai yleisen liikenteen keskeytymiseen.²⁰

¹⁹ Hoppu, 2020 a

²⁰ Rudanko, 2020 - Aurejärvi & Hemmo, s. 65, 82 ja 139

2 FORCE MAJEURE-EHDON MERKITYS, MÄÄRITELMÄ JA VAPAUTUMISPERUSTEET

2.1 Force majeureen määritelmä ja merkitys sopimusoikeudessa

Kansallisen kauppalaain 23§ määritelmän mukaisesti myyjällä ei ole velvollisuutta täyttää sopimusta ylivoimaisen esteen tilanteessa. Force majeure eli ylivoimainen este on osapuolista riippumaton tapahtuma sopimuksen teon jälkeen, jonka seurauksena toiselle sopimuksen osapuolista ei ole enää mahdollista täyttää sopimuksen mukaisia velvoitteita ainakaan tilapäisesti. Näin ollen tämän osapuolen vedotessa force majeure -sopimusehtoon, vapautuu sopijapuoli vastuustaan ilman seuraamuksia.²¹ Yritykset voivat vedota force majeureen tavoitteena esimerkiksi purkaa sopimus kokonaisuudessaan tai neuvotella toimitusaikatauluja tai sopimusehtoja uudelleen²². Vastuusta vapautumisen lisäksi ylivoimaisen esteen tilanteessa velan vanheneminen ja koron kertyminen pysähtyvät.

Jotta vastuusta voi vapautua, on tilanteen kuitenkin täytettävä kauppalaain tai sopimuksen määritelmän mukaiset edellytykset, joiden mukaan vastuusta vapautuu ainoastaan, jos este on ennakoimaton, poikkeuksellinen ja yllättävä.²³ Näiden lisäksi force majeure -vapautumisperusteiksi voidaan katsoa sellainen epätavallinen tapahtuma ja este, joka on syntynyt vasta sopimuksen teon jälkeen ja on sopijapuolista riippumaton, eikä voida katsoa, että suoritusvelvollinen voisi sen vaikutuksen välttää tai poistaa ilman kohtuuttomia ponnisteluja verrattuna sopimuskumppanin tästä saamaan hyötyyn.²⁴ Lähtökohtaisesti vastuusta vapautuminen vaatii usein selkeää mahdottomuutta täyttää sopimus, sillä riittävän vaikean suoritusvaikeuden todistaminen on vaikeaa.

Force majeure -ehdon täyttäviä tapahtumia ovat esimerkiksi terrorismi, sabotaasi, koneiden hajoaminen, hirmumyrskyt, kapinat, sota, kapina, levottomuudet, viranomaisten määräykset, tuonti- tai vientikiellot, luonnonmullistukset, maksuliikenteen, yleisen liikenteen tai energijakelun keskeytys, lakko, työselkkaus, tulipalo, pandemia tai muu vaikutuksiltaan yhtä merkittävä ja

²¹ Palmgren & Ikäheimonen, 2020

²² Frost, 2020

²³ Palmgren & Ikäheimonen, 2020

²⁴ Suomen Yrittäjät, 2020

epätavallinen syy, joka on riippumaton osapuolista.²⁵ Kustannustason nousu, inflaatio tai yrityksen heikentynyt vakavaraisuus eivät kuitenkaan ole hyväksytyjä ylivoimaisia esteitä²⁶. Force majeure -lausekkeissa yleensä luetellaan erilaisia esimerkinomaisia tilanteita, jotta näyttötaakka olisi esteen kohtaavalle osapuolelle helpompaa. Myös luettelon ulkopuolinen tilanne voi kuitenkin täyttää force majeure -ehdon esimerkiksi riippuen siitä, onko luettelo esimerkinomainen vai eksklusiivinen, mutta tämän todistaminen on monimutkaisempaa. Tärkeää sopimuksessa olisi kuitenkin määritellä etenkin sellaiset suoritusesteet, jotka ovat todennäköisiä ja joista ei ole lainsäädäntöä tai oikeuskäytäntöä²⁷. Ylivoimaisen esteen tilanteita käsitellään aina tapauskohtaisesti ja tästäkin syystä yleisiä riittäviä vapautumisperusteita on vaikeaa määritellä. Arvioinnissa tarkastellaan erityisesti lausekkeen sanamuotoa ja termin määrittelyä²⁸.

Force majeure -tilanne on kuitenkin väliaikainen, eli se vapauttaa sopijaosapuolen vastuustaan täyttää sopimus vain hetkellisesti. Suoritusesteen aiheuttavat tapahtumat ovatkin lähes poikkeuksetta vain väliaikaisia, vaikkakin suoritusaso harvoin palaa ennalleen heti esteen poistumisen jälkeen. Lisäksi suoritusesteen aiheuttavien tapahtumien on kohdistuttava juuri sopimukseen ja sopijakumppaniin, jolloin esimerkiksi tavanomainen raaka-aineiden kustannusten nousu eivät vielä luo force majeure -tilannetta. Kun väliaikainen suorituseste poistuu tai lakkaa kohtuullisen ajan kuluessa, palautuu ostajan oikeus vaatia myyjää täyttämään sopimuksen ja suoritusvelvollinen on täten jälleen velvoitettu täyttämään sopimuksensa. Ostaja voi menettää oikeutensa vaatia sopimuksen täyttämistä, jos hän ei esitä vaatimustaan kohtuullisessa ajassa.²⁹

Jos sopimuksen täyttäminen estyy tai myöhästyy force majeure -tilanteen takia yli neljä kuukautta, on kumpi tahansa sopijaosapuoli kuitenkin oikeutettu purkamaan sopimuksen osittain tai kokonaisuudessaan³⁰. Näiden lisäksi este on kuitenkin pyrittävä selvittämään tai sen aiheuttamia seuraamuksia vähintään lieventämään ylivoimaisen esteen tilanteesta riippumatta. Osapuoli on lisäksi velvollinen mahdollisuuksiensa mukaan täyttämään ne sopimuksen mukaiset velvoitteet, jotka on täytettävissä esteestä huolimatta. Sopijapuolen tulee esimerkiksi pohtia toimittajan tai kuljetustapojen vaihtamista³¹.

²⁵ Encyclopædia iuridica fennica

²⁶ Rudanko, 2020 – Aurejärvi & Hemmo, s. 65, 82 ja 139

²⁷ Suoritusesteen määrittelystä Hemmo 2005b, s. 159–167

²⁸ Business Finland, 2020

²⁹ Hoppu, 2020 b

³⁰ Suomen Yrittäjät, 2020

³¹ Koivisto, 2020

Kuten edellä on todettu, lainsäädäntö ylivoimaisen esteen tilanteissa vaihtelee maittain. Suomessa ja muissa Pohjoismaissa on esimerkiksi mahdollista vedota ylivoimaiseen esteeseen riippumatta siitä, onko siitä sopimuksessa erillistä mainintaa vai ei, sillä siitä on säädöksiä kansallisessa kauppalaissa. Kuitenkaan kaikissa maissa näin ei ole ja vaikka force majeure tunnetaan useissa oikeusjärjestelmissä, vaihtelee sen tulkinta maittain. Tämän seurauksena etenkin kansainvälisissä sopimuksissa on tavanomaista, että sopimukseen sisällytetään erillinen force majeure -lauseke, joka ei ole riippuvainen kansallisista laeista, jotta mahdollisissa konfliktitilanteissa asian selvittäminen olisi yksinkertaisempaa.³²

Force majeure'n suurin oikeusvaikutus on, että ehtoon vedotessaan esteen kohdannut sopijaosapuoli voi vapautua joko kokonaan tai väliaikaisesti sopimuksessa määritellyistä velvoitteistaan. Lisäksi force majeure -ehdon mukaisesti voidaan pienentää vahingonkorvausvastuuta tai vapauttaa velallisen viivästyskorosta.³³

Ylivoimaisen esteen tilanteessa ilmoitusvelvollisuus, samoin kuin näyttötaakka on aina suoritusvelvollisella ja vapautus suoritusvelvollisuudesta on tilapäinen. Kun este loppuu, palautuu aiempi suoritusvelvollisuus voimaan tai jos este jatkuu pitkään, purkaantuu sopimus.

Vastuusta vapautumisen katsotaan olevan perusteltua, sillä este tai viivästyksen aiheuttava tapahtuma eivät ole esteen kohdanneen osapuolen syytä tai vaikutuksen alla, jolloin sopijapuoli voi vapautua vastuustaan täyttää sopimusvelvoitteet ilman seuraamuksia, jotka tavanomaisesti sopimusehtojen mukaisesti sopimuksen täyttämättä jättämisestä syntyisi.

2.2 Force majeure -ehdon rakenne

Kun kauppalain määritelmää ylivoimaisesta esteestä laajennetaan erityisillä sopimusehdoilla, on rakenne perinteisesti samanlaista kaavaa noudattava. Force majeure -sopimusehdon aluksi määritellään ylivoimaisen esteen määritelmä ja tehdään listaus tapahtumista, jotka force majeure -ehdon täyttävät ja näin vapauttavat sopijapuolen sopimuksen täyttämisen velvollisuudestaan. Lisäksi luettelon yhteydessä kannattaa kertoa, onko lista esimerkinomainen vai eksklusiivinen. Tällä tarkoitetaan sitä, että osapuolten kannattaa selventää, että luetellut tapahtumat eivät ole tyhjentäviä, vaan jokainen luettelon tapahtuman kanssa riittävän samantapainen tapahtuma aiheuttaa ylivoimaisen

³² Hyvönen, 2020

³³ Encyclopædia iuridica fennica

esteen tilanteen. Ehdossa on hyvä tuoda ilmi, onko ehto tahdonvaltaista lainsäädäntöä tukevaa ja laajentavaa vai sen korvaavaa. Lisäksi on ehdossa kannattavaa määritellä, mitä osapuolen on tehtävä force majeure -tilanteen kohdatessa ja mikä on tähän annetun määräajan pituus. Yleisin vastuu force majeure -tilanteessa on ilmoitusvelvollisuus vastapuolelta kohtaan.

Erityisissä sopimusehdoissa laajennetaan yleensä kauppalain kattamaa tilannetta ja määritellään, millä keinoin ja mihin asti osapuolet on velvoitettu minimoimaan kaikkiin kohtuullisiin keinoin sopimusvelvoitteelle aiheutuvat seuraukset. Mitä tarkemmin sopimuksen force majeure -ehdot on määritelty, sitä tarkemmin voivat osapuolet jo etukäteen olettaa lopputuleman. Toisaalta epätarkemmissa sopimuksissa on myös varaa pyrkiä vetoamaan ehtoon erinäisissä tilanteissa, kun taas tarkasti määritellyssä ei varaa tulkinnalle ole juurikaan. Kaikkien force majeure -ehdon täyttävien tapahtumien luettelointi etukäteen on kuitenkin käytännössä mahdotonta, koska force majeure on jo määritelmällisesti yllättävä ja ennustamaton tapahtuma.

2.3 Force majeure -ehdon vapautumisperusteet

Sopimusehdot ja muu sopimuslainsäädäntö määrittelevät oikeuden suoritusesteeseen vetoamisesta. Jotta kyseessä olisi ylivoimainen este, tulee kaikkien edellä mainittujen kauppalain 23§ mukaisten yleisten vapautumisedellytysten täytyä. Jos jokainen näistä ehdoista ei toteudu, ei tilanteeseen voida soveltaa force majeure -tilannetta.

Vapautumisedellytykset, jotka on kyettävä todistamaan ovat:

- 1) tapahtumat sattuvat sopimuksen teon jälkeen,
- 2) sopijapuolilla ei ole mahdollisuutta vaikuttaa tapahtumiin,
- 3) tapahtumat eivät ole ennakoitavissa ja
- 4) sopimuksen täyttäminen on mahdotonta tai kohtuuttoman vaikeaa tapahtuman seurauksena.³⁴

Ensimmäinen vaatimus ylivoimaisen esteen aiheuttavalle tapahtumalle on, että sen tulee tapahtua vasta sopimuksen teon jälkeen, koska muuten esteen ei voida katsoa oleman ennakoimaton.

³⁴ Silen, 2020 a

Toisena ylivoimaisen esteen on oltava sopijapuolten vaikutuksen ulkopuolella niin, että sopijapuolet eivät ole voineet vaikuttaa sen syntyyn.

Kolmas edellytys, jotta suoritusesteeseen voidaan vedota on ennakoimattomuus. Suorituksen esteen tulee olla sopimuksen tekohetkellä ennakoimaton, jotta suorituseste voidaan katsoa toteutuneen.³⁵ Tapahtuman täytyy siis olla yllättävä ja poikkeuksellinen niin, etteivät osapuolet olisi voineet ottaa tätä huomioon sopimusta laatiessaan tai varautua tapahtumaan ennaltaehkäisevästi niin, että tapahtuma olisi voitu estää. Pelkästään välinpitämättömyys tai vetoaminen tietämättömyyteen ei riitä, jos katsotaan olleen mahdollista olla selvillä mahdollisesta esteestä ja erityisesti sen estävästä tai haitallisesta vaikutuksesta sopimuksen täyttämiseen.

Lisäksi sopimuksen täyttämiseksi on neljännen vaatimuksen mukaan oltava olemassa myyjälle voittamaton este, joka tekee toimituksen suorittamisesta mahdottoman ja näin ollen estää sopimuksen täyttämisen. Esteen syyllä ei katsota olevan vaikutusta asiaan. Jos katsotaan, että sopimusvelvoitteen täyttäminen on syystä riippumatta mahdotonta, ei luontoissuoritusta velvoiteta sopimusoikeuden yleisten oppien mukaan.³⁶

Neljättä vaatimusta kutsutaan usein myös liikavaikeudeksi, jonka mukaan sopimuksen toteuttamisen tulee edellyttää kohtuuttomia uhrauksia verrattuna ostajan siitä saamaan hyötyyn. Hallituksen esityksessä kauppalainsäädännön³⁷ taloudellista liikavaikeutta pidetään tekijänä, jota voidaan arvioida vastuusta vapauttavana asiana. Taloudellinen liikavaikeus³⁸ ei kuitenkaan tarkoita samaa asiaa kuin täysi mahdottomuus, vaan esimerkiksi kustannusten nousua oletettua huomattavasti enemmän³⁹. Liikavaikeuteen liittyy muun muassa olennaisesti uudelleen neuvotteluvelvollisuus, jonka mukaan liikavaikeuden tilanteessa osapuolet ovat sitoutuneita neuvottelemaan sopimuksen ehdoista uudelleen, vaikka osapuolille voidaankin myöntää vapautuminen suoritusvelvollisuudesta tai vahingonkorvausvastuusta. Force majeure aiheuttaman esteen täytyy siis olla sellainen, että sitä ei ole mahdollista ylittää kohtuullisilla menetelmillä. Tällaisessa tilanteessa sopimuksen toteuttaminen olisi kuitenkin periaatteessa mahdollista. Tämän ehdon tai oikeuskirjallisuudessa puhutun

³⁵ Hoppu, 2020 a

³⁶ Hoppu, 2020 a

³⁷ HE 93/1986 s. 26-27

³⁸ Liikavaikeus termiä käytetään Suomessa vastaamaan käsitettä hardship. Hemmo II, 2003, s.31

³⁹ Kurkela 2003 s. 261. Vihma luettelee teoksessaan Suorituksen mahdottomuus varallisuus oikeudellisessa sopimussuhteessa (Suomalainen Lakimiesyhdistys, 1957, s.51, 70-72 ja 303) liikavaikeuden täyttäväksi tapahtumiksi muun muassa sodan, saarron, kapinan, lakot tai erilaiset henkilökohtaiset suoritusesteet tai suorituksen käytettävän esineen tuhoutumisen. Nykyisen määritelmän mukaan Vihman kuvaus liikavaikeudesta kuuluu lähemmäksi ylivoimaisen esteen käsitettä. Tästä poikkeaa kuitenkin tilanne, jossa muodostuu taloudellinen suorituseste, sillä Vihma katsoo, että taloudelliset vaikeudet, kuten inflaatio tai kustannusten muu nousu eivät aiheuta liikavaikeutta.

uhrausrajan määrittäminen ei ole yksiselitteistä, mutta tätä selvittäessä pyritään löytämään se raja, johon asti myyjän on tehtävä ylimääräisiä uhrauksia sopimuksen täyttämiseksi, vaikka sopimuksen täyttämisestä tuleekin tämän myötä alkuperäistä epäedullisempi.⁴⁰ Jos suorituksen toteuttaminen vaatii kohtuuttomia uhrauksia velalliselta verrattuna velkojan intresseihin, voi sopimuksesta vapautua. Suoritusvelvollisen on kuitenkin pyrittävä täyttämään sopimus esteestä huolimatta.⁴¹

Vaatimusten täytyttyä ylivoimaiseen esteeseen vetoavan on ilmoitettava sopijakumppanilleen esteen syntymisestä kohtuullisessa ajassa kirjallisesti. Lisäksi sopimusosapuolen on kerrottava, että velvoitteiden keskeyttämisessä vedotaan juuri force majeure -lausekkeeseen. Jos näin ei toimita, voi osapuoli menettää oikeutensa ylivoimaiseen esteeseen vetoamiseen. Kohtuulliselle ajalle ei ole olemassa tiettyä määritelmää, vaan myös tätä tarkastellaan tapauskohtaisesti.⁴² Tämän lisäksi on sopimuskumppanille viipymättä ilmoitettava kirjallisesti myös esteen lakkaamisesta.

Ylivoimaiseen esteeseen vetoavalla osapuolella on näyttövelvollisuus, jolloin vapautumista vaativan puolen on todistettava edellä mainitut vaatimukset todeksi. Jos vaatimukset on onnistuneesti saatu todistettua, sopimus voidaan purkaa tai sen toimeenpanoa siirtää eteenpäin riippuen esteen laajuudesta ja kestosta. Näyttötaakka on kuitenkin suuri, eikä vastuusta vapautumista voi pitää oletusarvoisena. Force majeure -lausekkeen täyttymisessä arvioidaan tilanteen ja sopimusehdon määrittelemän tilanteen yhteensopivuutta sekä menettelytapoja, joita on noudatettava vedotessa ehtoon. Lopputuloksesta täyttä varmuutta ei voi olla, sillä arviointi tapahtuu tapauskohtaisesti ja lopullisen päätöksen tästä tekevät tuomioistuimet. Lopputulosta on vaikea ennakoida myöskään sopimusneuvotteluissa, sillä kaikkia riskejä on vaikea tunnistaa etukäteen, joka vaikeuttaa sopimusehtojen sisällön määrittelyä.

Vaikka takuita vastuusta vapautumisesta ei ole, kiinnitetään arvioinnissa yleisesti huomiota siihen, onko yrityksen toiminta kokonaan estynyt vai pelkästään rajoittunut ja olisiko suoritus ollut mahdollista täyttää toiminnan uudelleen järjestelyn avulla tai vaihtoehtoisilla toimintatavoilla. Yleisiä yhteneväisyyksiä arvioinnissa ovat olleet esteen vaikutukset tulevaisuudessa sekä sen seurauksien vakavuus. Lisäksi näyttövelvollisuuden kautta sopimusosapuolen tulee esimerkiksi todistaa konkreettiset tavat, joilla tapahtuma estää sopimuksen täyttämisen ja on yllättävä ja riippumaton, mutta näiden lisäksi sen, että suorituseste johtuu juuri kyseisestä esteestä, eikä muista yrityksen mahdollisesti kohtaamista hankaluuksista.⁴³ Esimerkiksi alihankkijan tai tavarantoimittajan este ei

⁴⁰ Hoppu, 2020 a

⁴¹ Hoppu, 2020 a

⁴² Business Finland, 2020

⁴³ Palmgren & Ikäheimonen, 2020

vielä ole riittävä peruste riippumattomaksi tapahtumaksi, sillä myyjälle katsotaan olevan mahdollista hankkia suoritus myös toiselta alihankkijalta, jolloin vastuusta vapautumisen vaatimukset eivät täyty. Tunnuspiirteiden on siis täytyttävä sekä alihankkijan että myyjän kanssa ja tämä on lisäksi voitava todistaa.⁴⁴

Jotta ennakoitavuutta voitaisiin parantaa ja olosuhteiden muutoksiin varautua etukäteen, kannattaa yritysten harkita dynaamisia sopimusehtoja, joilla tarkoitetaan sopimusehtojen sitovuuden vaihtumista olosuhteiden muuttuessa huomattavasti tai sopimuksessa määritellysti.⁴⁵ Lisäksi sopimukseen voidaan kirjata ehto, jonka mukaan sopimus muuttuu olosuhteiden muutosten myötä. Sopijakumppanit voivat esimerkiksi sopia syistä ja tapahtumista, joiden seurauksena sopimus tai sen tietyt ehdot tarkastetaan tai neuvotellaan uudelleen. Tällaisia tapahtumia voivat olla esimerkiksi palkkojen tai yleisen hintatason selkeä muutos.⁴⁶

Force majeure -tilanteen kohdatessa yrityksen toimintamallin tulisi olla tiivistettynä seuraava: tiedota sopimuksen vastakumppania ylivoimaisesta esteestä viipymättä noudattaen sovittua menettelytapaa, näyttövelvollisuuden takia dokumentoi tilanne ja selvitä kausaliiteetti esteen ja suoritusvaikeuksien välillä, informoi sopijakumppania, pohdi mahdolliset hyödyt ja haitat sopimuksen irtisanomisesta tai force majeure -ehtoon vetoamisesta, arvioi esteen pituus ja vaikutukset, tiedota sopijakumppanille esteen poistumisesta ja ota huomioon myös lojaliteetti- ja kohtuusvelvoitteet sopijakumppania kohtaan. Jos este lakkaa, palaa myös sopimusvelvoitteet takaisin voimaan, jos ostaja ei ole tätä ennen purkanut sopimusta.

2.4 Korvaukset sopimusvelvoitteiden rikkomisesta

Huolimatta suoritusesteestä ja vastuusta vapautumisesta, voi velallinen silti olla vahingonkorvausvelvollinen ostajaa kohtaan ja sen lisäksi velkoja voi vaatia sopimuksen purkamista. Vaikka myyjä voi vapautua vastuustaan kauppalaain 23§:n perusteella, on silti tapahtunut kauppalaain 22§:n mukainen sopimusrikkomus. Tämä tarkoittaa sitä, että vapautumisperusteet koskevat ainoastaan myyjän velvollisuutta sopimuksen täyttämisestä, mutta sitä vastoin ne eivät estä ostajaa

⁴⁴ Silen, 2020 a

⁴⁵ Hytinantti, 2020

⁴⁶ Saarnilehto, 2009

hakemasta muita korvauksia, kuten kaupan purkamista tai vahingonkorvauksen vaatimista, joita käsitellään kauppalain 25-29§:ssa.

Suoritusesteen aiheuttaman vapautuksen ollessa tilapäistä, esteen poistumisen jälkeen alkuperäinen sopimus palaa voimaan.⁴⁷ Sopimus voi kuitenkin lakata olemasta kokonaan, jos viivästys tai suorituseste on aiheuttanut tilanteen, jossa olosuhteet ovat keskeisesti muuttuneet.⁴⁸ Lähtökohtaisesti sopimus on sitova, vaikka olosuhteet muuttuvat siitä, mitä sopimuksen tekohetkellä on kuviteltu. Tähänkin yleiseen periaatteeseen on kuitenkin poikkeuksia ja olosuhteiden olennainen muutos voi vapauttaa osapuolen vastuusta etenkin pitkäaikaisissa sopimuksissa. Tämän lisäksi sopimuksen osapuolilla on aina mahdollisuus neuvotella uusi sopimus tai muuttaa olemassa olevan sopimuksen ehtoja tai sisältöä riippumatta siitä, ovatko olosuhteet muuttuneet vai eivät.⁴⁹

Seuraukset on kannattavaa määritellä sopimuksessa yksilöllisesti siitä huolimatta, että lainsäädäntöä on olemassa asiaan liittyen, sillä lainsäädäntö on usein väljempää eikä välttämättä oikeuta korvauksiin kärsityistä vahingoista.

⁴⁷ Hoppu, 2020 a

⁴⁸ Englantilaisen oikeuskirjallisuuden mukaan sopimus raukeaa, jos viivästystä seuraa olosuhdemuutos, joka tarkoittaisi sopimuksen jatkamisen kannalta käytännössä kokonaan uutta sopimusta. Smith, 2005, s. 184.

⁴⁹ Saarnilehto, 2009

3 SOPIMUSEHDOT

Sopimusehtojen avulla sopijapuolet pyrkivät tarkentamaan sopimuksensa sisältöä. Sopimusehdot eli myös force majeure -ehdot ovat lähtökohtaisesti sitovia ja sopimuksenvaraisia ja sopimuksen tultua voimaan siitä ei kumpikaan osapuoli yksin voi normaalissa tilanteessa poiketa, muuttaa tai purkaa.⁵⁰

3.1 Sopimusehdot riskienhallinnan välineenä

Sopimusehtoja käytetään jokaiseen sopimukseen sisältyvien riskien hallinnassa. Sopimusriskit sisältävät esimerkiksi vastapuolen suoritusvelvollisuuden täyttämisen, tuotteen raaka-aineiden saatavuuden, hyödykkeen hinnan kehityksen, kuljetusriskit, rahoituskustannuksien kehityksen ja yleiset vallitsevat olosuhteet sopimussuhteen aikana.⁵¹ Sopimusehdoilla nämä riskit pyritään jakamaan sopimusosapuolten välille ja sopimusehdoissa kuvastuukin tämän myötä osapuolten välinen sopimustasapaino ja sopimustahto.

Sopimusehtoja neuvoteltaessa pyritään pääsemään lopputulokseen, jolla vältetään suuria riskejä, turvataan sopimukseen liittyvät oikeudet ja varaudutaan mahdollisiin konflikteihin. Näin ollen etenkin yksilöityjä sopimuksia voidaan käyttää riskienhallinnan välineenä ja riskejä voidaan hallita sekä sopimuksen voimassaoloaikana, että sitä ennen ja sen jälkeen, kun ne kartoitetaan hyvin jo sopimusneuvotteluissa. Sopimusneuvottelujen yksi keskeisimmistä asioista on sopimussakosta sopiminen, sillä sopimuksen erillinen pykälä sopimussakosta ohittaa kauppalakien dispositiiviset säännökset.

Force majeurea koskevilla sopimusehdoilla pyritään tyypillisesti vahvistamaan kauppalaan yleinen periaate ja tämän lisäksi saavuttamaan itselle yleisiä periaatteita parempi asema oikeudellisesti ja samalla siirretään riskiä vastapuolen kannettavaksi. Sopimusneuvotteluissa koskien force majeure -ehtoja sopimuksen eri osapuolilla on siis melko vastakkaiset intressit. Force majeure -lauseke hyödyttää lähtökohtaisesti ainoastaan luontoissuoritusvelvollista, sillä rahasuorituksen kokonaan

⁵⁰ Hyvönen, 2020

⁵¹ Hoppu, 2020 a

estävät tapahtumat eivät ole yleisiä. Lisäksi ehto on mahdollista kirjata niin, että ainoastaan myyjällä on oikeus vedota siihen⁵².

Kaikkia riskejä ei kuitenkaan edes sopimusehdoilla voida poistaa, sillä jokaiseen sopimukseen kuuluu olennaisesti myös riskit ja esimerkiksi olosuhteiden muutokset etenkin pitkien sopimussuhteiden aikana. Voidaan siis sanoa, että riski on suurempi monitahoisissa ja ajallisesti pitkissä sopimuksissa. Lähtökohtana on, että osapuoli, jonka kannettavaksi tietty riski sopimusehtojen mukaan kuuluu, kantaa riskin, vaikka riski realisoituisi tai aiheuttaisi taloudellisesti tai muilla tavoin raskaammaksi, kun aluksi ennakoitiin⁵³. Kun sopimus on tehty, katsotaan osapuolten hyväksyneen keskinäisen riskinjaon tai jos sopimusehtoja ei ole, hyväksyneet riskinjaon sovelletun lainsäädännön mukaan.⁵⁴ Suomessa sopimusoikeuden perustana on sopimustahto osapuolten välillä sekä force majeure -ehtojen tulkinnassa yleiset sopimusoikeudelliset periaatteet.⁵⁵

3.2 Normien tulkintajärjestys

Sopimusten tulkinnassa normeja sovelletaan seuraavassa järjestyksessä: 1. pakottava lainsäädäntö, 2. sopimusehdot, 3. osapuolten vakiintunut käytäntö, 4. alalla vallitseva kauppatalpa, 5. tahdonvaltainen lainsäädäntö.⁵⁶ Jos sopimuksessa ei ole tietystä asiasta sovittu erikseen mitään, määräytyy tulkinta siltä osin normien soveltamisjärjestyksessä alempien normien mukaan⁵⁷.

Sopimukseen on normien sovellusjärjestyksen takia kannattavaa lisätä ehtoja, jotka koskevat esimerkiksi ylivoimaista estettä, sillä niiden avulla voidaan laajentaa ja täsmentää muun muassa kauppalakien kattamia tilanteita. Lisäksi sopimusoikeudessa ja liikesopimuksissa ei ole lähes ollenkaan pakottavaa lainsäädäntöä, jonka seurauksena sopimuksen ehdoista voidaan sopia sopimusvapauden nojalla lähes rajattomasti, sillä sopimusehdot ovat normien sovellusjärjestyksessä heti pakottavan lainsäädännön jälkeen. Nämä sovitut ehdot ovat laillisesti päteviä ja velvoittavia.

⁵² Littunen, 2013

⁵³ Hoppu, 2020 a

⁵⁴ Hoppu, 2020 a

⁵⁵ Hoppu, 2020 a

⁵⁶ Hemmo & Hoppu, 2006, luku 7

⁵⁷ Hemmo & Hoppu, 2006, luku 7

Tahdonvaltaisten säännösten käytön avulla pyritään mahdollisuuksien mukaan pienentämään osapuolten transaktiokustannuksia, joita syntyy esimerkiksi sopimusehtojen mukana tulevista sopimusneuvotteluista, sopimuksen tekemisestä, konfliktien selvittelystä tai sopimusehtojen täyttämisen valvonnasta. Ilman tahdonvaltaista lainsäädäntöä olisivat sopimuksen osapuolet velvoitettuja sisällyttämään kaikista edellä mainituista transaktiokustannuksista kohdat jokaiseen yksittäiseenkin sopimukseen.⁵⁸

3.3 Vakioehtojen ja yksilöllisten sopimusehtojen suhde

Sopimuksissa voidaan käyttää joko vakioehtoja, yksilöllisiä sopimusehtoja tai näiden yhdistelmää. Yhdistelmässä sovelletaan sekä yleisiä suoritusoppeja ja tahdonalaista lainsäädäntöä sekä niitä tarkentavia sopimusehtoja⁵⁹. Sopimusehdot eivät koskaan saa olla ristiriidassa pakottavan lainsäädännön kanssa, tai sopimusehto katsotaan mitättömäksi. Force majeure -ehtoon liittyen lainsäädäntö on tahdonvaltaista, joten sen voi ohittaa sopimusehdoilla. Näin ollen yksilöllisten ehtojen ja vakioehtojen ollessa ristiriidassa noudatetaan yksilöllisiä ehtoja niiden ollessa normien soveltamisjärjestyksessä korkeammalla.

Näiden väliltä on olemassa myös mallilausekkeita, jotka lisätään sopimukseen sopimusehdoiksi. Nämä mallilausekkeet eivät ole vakioehtoja, mutta toisaalta niitä ei ole myöskään neuvoteltu juuri kyseisten sopijaosapuolten tarpeita vastaaviksi. Esimerkki yleisimmin käytetystä mallilausekkeesta force majeure -tilanteisiin liittyen on kansainvälisen kauppakamari ICC:n mallilausekkeet force majeure -tilanteiden varalta sopimusehdoiksi. ICC:n edellinen mallilauseke tehtiin vuonna 2003, mutta vuonna 2020 koronapandemian myötä ICC päivitti mallilausekkeensa niin, että se kattaa paremmin koronan kaltaiset tapahtumat. Tämä mallilauseke ei kuitenkaan ehdi vaikuttaa nykyisiin jo olemassa oleviin sopimuksiin.⁶⁰

Vakiosopimuksissa käytetään vakiosopimusehtoja eli yleisiä sopimusehtoja, jotka muotoillaan yleispätevästi niin, että niitä voidaan hyödyntää useissa eri sopijaosapuolten välisissä sopimuksissa.⁶¹ Vakiosopimusten käyttö on nykyään yleistynyt merkittävästi ja useat elinkeinoalat käyttävät lähes poikkeuksetta vakioehtoja, sillä vakioehdot ovat kustannustehokkaampia ja säästävät aikaa ja muita

⁵⁸ Määttä, 2019. s.523

⁵⁹ Hemmo & Hoppu, 2006, Luku 7

⁶⁰ Hoppu, 2020 a

⁶¹ Hoppu & Hoppu, 2007

resursseja sopijaosapuolilta, joita sopimusneuvotteluihin muuten kuluisi⁶². Tällä yritykset voivat siis pienentää syntyviä vaihdantakustannuksia verrattuna jokaisen sopimuksen neuvottelemiseen erikseen. Vakioehtojen kannattavuus peilautuu positiivisesti myös asiakkaisiin asti, sillä säästöt sopimusneuvotteluissa näkyvät usein suoraa tuotteen hinnassa ja näin kilpailuetuna muihin yrityksiin nähden⁶³. Toisaalta myöskään kuluttajille edullisin hinta ei vielä yleensä ole riittävä peruste yrityksille, vaan valtaosa etenkin suuryrityksistä pyrkii rajoittamaan vastuunsa minimiin markkinavoiman sallimissa rajoissa. Tällä pyritään saamaan selville mahdollisesti syntyvän tappion määrä enimmillään ja tämä tappion riski taas näkyy tuotteen tai palvelun hinnassa. Yritykset pyrkivät neuvottelemaan sopimusehtoja niin, että se voi rajoittaa sopimusvastuunsa mahdollisimman pieneksi, mutta yhtä aikaa hinnoitella palvelunsa tai tuotteenensa monopolin kaltaisesti.⁶⁴

Yritysten tulee kuitenkin pohtia sopimustyyppiä valittaessa koko sopimuksen rajahyötyä; tuleeko resurssien käyttäminen yksilölliseen sopimukseen kannattavammaksi, jolloin voidaan hallita tehokkaasti riskit, vai hyväksytäänkö oletus siitä, että kaikkia riskejä on mahdotonta poistaa ja kustannustehokkuuden takia otetaan suurempi riski?

Tähän vastaus löytyy jokaisen yrityksen omasta arvotuksesta ja riskiportfolion hallinnasta. Näihin vaikuttaa suuresti yrityksen koko ja neuvotteluvoima suhteessa sopijakumppaniin, sillä joillain yrityksillä on lähtökohtaisesti paremmat mahdollisuudet ja valmiudet tehdä sopimuksesta kannattavampi kuin vastapuolella. Näillä viitataan lähinnä vastuunrajoituslausekkeisiin⁶⁵. Toisaalta force majeure -lausekkeen myötä myös osapuolelle, jota vastaan esteeseen on vedottu, voidaan antaa sopimusehdoilla oikeus sopimuksen purkamiseen esimerkiksi tietyn määräajan kuluessa⁶⁶. Tällaisessa tapauksessa myös vastasopijapuoli voi hyötyä sopimusehdosta ja -neuvotteluista tehden sopimisen ja resurssien käyttämisen kannattavammaksi.

Jos sopimuksessa on force majeure -ehto, ei sopimustahdon selvittäminen ole välttämättä yksiselitteistä. Force majeure -ehdoissa yleistä on käyttää vakioehtoja, jotka ovat laajoja ja vaikeasti todistettavissa. Erityisesti oikeuskirjallisuudessa on ollut esillä kysymys siitä, kuvaavatko vakioehdot sopijapuolten jakamaa sopimustahtoa⁶⁷. Toisaalta myös erityisiä force majeure -ehtoja käytettäessä on kyseenalaistettu sitä, onko lauseke todellisuudessa neuvoteltu erikseen, vai onko se lisätty sopimukseen kiinnittämättä juurikaan huomiota sen sisältöön tehden siitä boilerplateksi kutsutun

⁶² Hemmo & Hoppu, 2006, luku 7

⁶³ Hoppu & Hoppu, 2007

⁶⁴ Kurkela, 2003

⁶⁵ Hemmo & Hoppu, 2006, luku 7

⁶⁶ Palmgren & Ikäheimonen, 2020

⁶⁷ Hoppu, 2020 a

ehdon.⁶⁸ Tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa sopijaosapuolet eivät laadi force majeure -ehtoa käsillä olevaa sopimusta vastaamaan niin, että todennäköisyydet riskeille olisi kartoitettu ja näihin varauduttu, vaan sen sijaan lauseke lisätään sopimukseen vakiomuotoisena.

3.4 ICC malliehdot

Yleisten vakioehtojen ja erityisten sopimusehtojen lisäksi on yrityksille mahdollista käyttää näiden väliltä olevia malliehtoja. ICC eli kansainvälinen kauppakamari on tehnyt jäsenyrityksilleen käytettäväksi kaksi force majeure klausuulia eli malliehtolauseketta, joista toinen on laajempi ja toinen suppeampi. Yritykset voivat sisällyttää ICC:n force majeure -klausuulin sopimuksiinsa, lisätä maininnan sen käytöstä tai käyttää sitä pohjana sopimuksen force majeure -lausekkeista neuvotellessa.⁶⁹ Malliehtolausekkeiden käyttö vähentää sopimusneuvotteluihin kuluvia resursseja, mutta kuitenkin laajentaa tai tarkentaa kauppalaian kattamaa määritelmää force majeuresta.

Jos sopimukseen on ennen korona -pandemiaa sisällytetty ICC:n mallilauseke, on se vuoden 2003 versio, jossa ei vielä ole mainintaa koronasta tai siihen täysin soveltuvia ehtoja. Koronaa koskevat ratkaisut perustuvat siis tähän vuoden 2003 lausekkeeseen. ICC julkaisi kuitenkin vuonna 2020 uudistetun mallilausekkeen niin, että se kattaa laajemmin koronankin kaltaisia tapahtumia.⁷⁰

3.5 Lähestymistapojen vertailua ja tulkinnan ristiriitoja

Merkittävimpiä sopimusehtoja voidaan sanoa olevan vastuunrajoitusehdot, joista yksi tavallisimmista on ylivoimaista estettä määrittelevät ehdot, eli toisin sanoen force majeure -sopimusehdot. Vastuunrajoituslausekkeisiin vedotessa osapuolet tai toinen osapuoli pyrkii vapautumaan vastuustaan toteuttaa sopimuksen mukaiset velvoitteet syntyneen suoritusesteen seurauksena⁷¹.

Vaikka force majeure -lausekkeet vaihtelevat sopimuksissa, on niiden sisällöissä myös paljon yhteneväisyyksiä. Force majeure -lausekkeet sisältävät lähes aina määritelmän ja kuvailua force majeure -tilanteesta ja määräyksen vastuusta vapautumisesta. Lisäksi lausekkeissa on yleensä lueteltu

⁶⁸ Hoppu, 2020 a

⁶⁹ ICC, 2020

⁷⁰ Hoppu, 2020 a

⁷¹ Hemmo & Hoppu 2006, luku 8

tilanteita, jotka pääsääntöisesti täyttävät force majeure -tilanteen ehdot. Kun tietty tapahtuma on force majeure -lausekkeen luettelossa, lähtökohtaisesti katsotaan osapuolen vapautuvan vastuusta, jos kyseinen luetteloitu tapahtuma käy toteen. Kuitenkaan pelkästään tapahtuman sisältyminen luetteloon ei riitä, vaan sopijaosapuolen on pystyttävä todistamaan, että suorituseste johtuu juurikin kyseisestä tapahtumasta.⁷²

Muita vaikeita tulkintatilanteita voi aiheuttaa erityisen force majeure -lausekkeen suhde tahdonvaltaiseen lainsäädäntöön ja yleisiin suoritusoppeihin etenkin, jos force majeure -lausekkeessa ei ole määritelty onko sen tarkoitus olla tahdonvaltaista lainsäädäntöä tarkentavaa ja täydentävää vai sen syrjäyttävää. Lisäksi lauseke, jossa erilaisia force majeure -tilanteita on lueteltu herättää kysymyksen siitä, onko tämä esimerkinomainen listaus vai onko lausekkeessa lueteltu kaikki mahdolliset tilanteet eksklusiivisesti.⁷³ Tavanomaisimmin kyseessä on esimerkinomainen luettelo tilanteista, jotka täyttävät force majeure -ehdon, jolloin luetteloitujen tapahtumien lisäksi ehdon täyttävät näihin rinnastettavat tapahtumat. Toisaalta eksklusiivinen luettelo on paras vaihtoehto yrityksille, jotka haluavat jo etukäteen olla tietoisia mahdollisista seurauksista, sillä tällaisessa tapauksessa muut kuin luetteloidut tapahtumat eivät aiheuta force majeure -tilannetta⁷⁴. Yleisintä kuitenkin on käyttää näiden yhdistelmää, jossa määritellään erilaisia tapahtumia esimerkinomaisesti, jotka vähintään täyttävät muiden ehtojen täytyessä ylivoimaisen esteen määritelmän, mutta jättävät tilaa myös muille tapahtumille, joita on mahdollista tarkastella tapauskohtaisesti⁷⁵. Sopijaosapuoli ei voi myöskään automaattisesti olettaa vapautuessaan force majeure -lausekkeen mukaisesti vastuustaan, että hän vapautuu myös kaikista muista sopimuksen mukaisista oikeusseuraamuksista, kuten vahingonkorvausvelvollisuudesta tai vastapuolen oikeudesta sopimuksen purkamiseen. Edellä mainittuja muita oikeusseuraamuksia arvioidaan erillisinä suoritusesteestä.⁷⁶ Sopimusehdot ovat siis velvoitteen sekä sen rikkomisesta määrätyn seuraamuksen yhteistulos⁷⁷.

Moniulotteisuutta force majeure -lausekkeeseen tuokin kansainvälisiin sopimuksiin usein kirjattu ehto, jonka mukaan vastapuolella on oikeus purkaa sopimus kokonaan, jos toinen sopijaosapuoli vetoaa esteeseen⁷⁸. Kaikissa tilanteissa force majeure -ehtoon ei siis ole kannattavaa vedota, vaikka

⁷² Hoppu, 2020 a

⁷³ Hoppu, 2020 a

⁷⁴ McNair, 2016

⁷⁵ Norton Rose Fulbright, 2020

⁷⁶ Hoppu, 2020 a

⁷⁷ Hemmo & Hoppu, 2006, luku 7

⁷⁸ Hoppu, 2020 a

sen ehdot täyttyisivät. Sopijaosapuolen, jota este kohtaa tulee pohtia tarkasti, onko koko liikesuhteen kannalta taloudellisesti tai maineen puolesta kannattavaa vaarantaa koko sopimussuhde.

Luonnollisesti force majeure -esteen seurauksista voidaan neuvotella osapuolten tahdon mukaan, jolloin kyseeseen voi tulla sopimuksen suoritusten siirtäminen eteenpäin, syntyvien tappioiden jakaminen tai muu sopimuksen muutos, jotta molemmat sopijapuolet hyötyisivät esteestä huolimatta tilanteesta mahdollisimman paljon tai kärsisivät mahdollisimman vähän.

Siitä huolimatta, että vastuusta rajoittamisesta on mahdollista neuvotella sopimusvapauden mukaisesti osapuolten välillä, ei kuitenkaan ole mahdollista rajoittaa tahallisella tai törkeällä huolimattomuudella aiheutettua vahingonkorvausvastuuta.⁷⁹ Esimerkiksi korkeimman oikeuden tapauksen 1993:166 mukaan rahdinkuljettaja oli tietoisesti lähtenyt kuljettamaan lastiaan merikelvottomalla aluksella, joka katsottiin törkeäksi huolimattomuudeksi ja näin rahdinkuljettaja menetti oikeutensa vedota vastuunrajoituslausekkeeseen.

⁷⁹ Littunen, 2013

4 COVID-19 -PANDEMIAN SOVELTUVUUS FORCE MAJEURE -LAUSEKKEESEEN

4.1 Covid-19 erityispiirteet suhteessa ylivoimaiseen esteeseen

Globalisoituneessa maailmassa yhden yrityksen vaikeuksilla voi pitkien toimintaketjujen takia olla kauaskantoisia seurauksia sidosryhmiä pitkin.⁸⁰ Myös korona -pandemian seuraukset ovat olleet merkittäviä, jolloin herää kysymys siitä, kuinka pitkälle toimitusketjuissa koronan aiheuttamat viivästyksiset tai esteet voidaan katsoa täyttävän force majeure vaatimukset ja millaisissa tilanteissa korona voi johtaa vastuusta vapautumiseen.

Epidemiatapauksissa suoritusvelvollisella on luonnollisesti sama velvollisuus mahdollisuuksiensa mukaan pyrkiä voittamaan suorituseste esimerkiksi täyttämällä sopimus vaihtoehtoisilla tavoilla, jos sopimuksen toimeenpano ei ole mahdollista sen teon jälkeen ilmenneiden tapahtumien seurauksena.

Koronakriisin erityispiirteitä ovat olleet aiemman ratkaisukäytännön puuttuminen ja viranomaistoimien laaja merkitys, jotka ovat tehneet koronakriisistä osaltaan poikkeuksellisen ja sen seurauksista yrityksille vaikeasti tulkittavat. Force majeureen vetoaminen tai yleisen ohjeen muodostaminen ei siis ole yksiselitteistä ja jättää paljon varaa tulkinnalle.⁸¹

Toisaalta sopimusvapauden ansiosta on osapuolten mahdollista lisätä force majeure -lausekkeeseen ehto epidemioiden tai pandemioiden varalle, vaikka tavanomaisesti pandemiat eivät aina sisälly force majeure -ehtoihin.⁸² Etenkin nykyään ja tulevaisuudessa solmittavissa sopimuksissa epidemiat ja pandemiat lisätään helpommin force majeure -ehtoihin, mutta luonnollisesti aikaisemmin solmittuja sopimuksia ei enää jälkikäteen voi muokata niin, että esimerkiksi koronapandemia täyttäisi ylivoimaisen esteen vaatimukset.

⁸⁰ Savonen & Sundblad, 2020

⁸¹ Hankinnat.fi, 2020

⁸² Palmgren & Ikäheimonen, 2020

4.2 Koronaviruksen seuraukset suhteessa ylivoimaisen esteen vaatimuksiin

Voidaan katsoa, että yrityksille on kohtalaisen helppoa vedota siihen, että koronavirus on perimmäinen syy liiketoiminnan hankaluuksiin ja että koronavirus ja sen vaikutukset ovat yrityksen vaikutuspiirin ulkopuolella. Tämän todistaminen ja konkreettisten seurausten näyttäminen on kuitenkin vaikeampaa. Toisaalta voidaan katsoa, että pandemia tuli yllättäen ja odottamatta, mutta toisaalta tutkijat ovat myös ennustaneet laajaa pandemiaa jo vuosien ajan. Lisäksi aiemmat pandemiat ovat todistaneet, kuinka laajoja ja vakavia seurauksia pandemioilla voi olla, jolloin myös seurauksien voidaan katsoa olleen ennustettavissa ainakin jossain määrin.⁸³

Erityisen vaikeaa koronaviruksessa yrityksille on ollut määritellä, missä vaiheessa yritysten olisi pitänyt osata varautua viruksen leviämiseen ja vaikutuksiin. Mitä pidempään epidemia on vaikuttanut, sitä vaikeampi siihen on vedota ennakoimattomana tapahtumana. Koronapandemian tulkinnassa vaikuttaa erityisesti sopimusehdon sisältö, sovellettava lainsäädäntö, sopijapuolten tilanne toisiinsa nähden ja viranomaisten toimenpiteiden vaikutus yleisesti toimialaan.⁸⁴

Jos ylivoimaiseen esteeseen vedotaan koronan takia, on esteeseen vetoavan osapuolen tilanteen täytettävä ylivoimaisen esteen vaatimukset ja lisäksi on pystyttävä todistamaan konkreettisesti, että suorituseste johtuu nimenomaan koronaviruksesta.

Useissa tapauksissa pandemiat täyttävät ylivoimaisen esteen vaatimukset etenkin, jos tällainen maininta löytyy sopimusehdosta. Tämä johtuu pandemioiden luonteesta, sillä pandemiat eivät yleensä ole osapuolten vaikutuspiirissä tai ennakoitavissa, vaikkakin terveysviranomaisten varoitukset on otettava huomioon myös pandemioiden suhteen. Ratkaisevaa ei kuitenkaan ole pandemian ennakoitavuus vaan pandemian seuraamukset, jotka synnyttävät suoritusesteen. Pandemian esiintymistä tietyllä alueella ja tietoa tästä ei voida katsoa yksinään syyksi vapauttaa osapuoli vastuusta, sillä koronan levinneisyys alueella ei vielä tarkoita negatiivisia seuraamuksia sopimukselle tai yritykselle. Toisaalta vaatimus ennakoimattomuudesta voi myös täytyä, vaikka pandemia olisi levinnyt jo alueelle, sillä koronaviruksesta voi seurata ennalta-aavistamattomia tapahtumia, joihin ei voida varautua, vaikka pandemia olisi tiedossa.

Nykyistenkaltaisten poikkeusolojen aikana uusia sopimuksia neuvoteltaessa on kuitenkin otettava huomioon, että koronaan ei pääasiallisesti voi enää vedota yllättävänä ja odottavana esteenä, sillä

⁸³ Petrossian, 2020

⁸⁴ Koivisto, 2020

riski on tiedossa ja sen mahdolliset seuraukset voidaan ottaa huomioon. Koronan puhkeamisen jälkeen tehdyissä sopimuksissa koronan aiheuttamat suoritusesteet eivät siis enää täyttäisi force majeure -lausekkeen vaatimuksia, vaikka puhkeamista ennen solmittujen sopimusten osalta tämä taas olisi mahdollista.

Voidaankin katsoa, että jos pandemian seuraamuksia on ilmennyt ennen sopimuksen tekoa, on oikeutettua olettaa osapuolten olevan näistä tietoisia. Ylivoimaiseen esteeseen ei voi siis vedota, jos voidaan katsoa, että sopimuksen tekohetkellä olisi mahdollista olla tietoinen koronaviruksen vaikutuksista palveluntuottamiseen tai tavarantoimituksiin, sillä seuraukset ja olosuhteet ovat tällöin olleet ennakoitavissa. Välinpitämättömyys katsotaan osapuolen omaksi virheeksi, eikä näin oikeuta vetoamaan force majeureen. On kuitenkin mahdollista, että tulevaisuudessa viruksesta voi aiheutua vieläkin seuraamuksia, joita ei tällä hetkellä voi ennustaa. Yleisesti suuren osa koronaviruksen seuraamuksista voidaan katsoa täyttävän ylivoimaisen esteen vaatimukset sopimuksissa, mutta tämäkin tarkastellaan tapauskohtaisesti, kuten muut force majeure -tapaukset.⁸⁵

Koronaviruksen tapauksessa ylivoimaisen esteen vaatimukset ovat täyttyneet esimerkiksi viranomaistoimien kautta, kun koronaviruksen takia viranomaiset ovat asettaneet suosituksia, rajoituksia, määräyksiä tai kieltoja, jotka ovat vaikuttaneet yritysten liiketoimintaan olennaisesti⁸⁶. Näiden viranomaistoimien seurauksena valtioiden rajoja tai alueita on eristetty tai tiettyjä toimintoja on kielletty, jotka ovat vaikuttaneet sopimussuhteisiin niin, että liiketoiminta on keskeytetty monilla toimialoilla tai jopa estänyt sopimusten täyttämisen tai liiketoiminnan kokonaan. Lisäksi koronavirus on aiheuttanut sairastumisia ja karanteeneja työntekijöille, joka voi aiheuttaa force majeure -tilanteen, jos korvaavia työntekijöitä ei ole mahdollista järjestää.⁸⁷ Koronaviruksen tilanteessa pandemia ei suoranaisesti välttämättä synnytä force majeure -tilannetta, mutta ylivoimainen este voi muodostua viranomaismääräysten tai muiden seurausten johdosta. Pandemia ja viranomaistoimet ovat siis erillisiä toisistaan.

Koronapandemian seurauksena yrityksillä on ollut vaikeuksia hoitaa kiinteiden kulujen, kuten vuokran kustannuksia, sillä asiakasmäärät ja liikevaihto ovat kärsineet huomattavasti. Lisäksi yrityksillä on varastossa tuotteita, joita ei koronan takia saa tai pysty myymään entiseen tapaan. Vaikka koronakriisi ei suoranaisesti ole aiheuttanut näitä ilmiöitä, on se vaikuttanut kuluttajien ostokäyttäytymiseen ja viranomaismääräyksiin ja sitä myötä yritysten vaikeuksiin.

⁸⁵ Hoppu, 2020 a

⁸⁶ Business Finland, 2020

⁸⁷ Hoppu, 2020 a

Koronapandemia on aiheuttanut myös työttömyyttä ja talouden heikentymistä, jotka heijastuvat suoraan yrityksiin, mutta eivät aiheuta force majeure -tilannetta, vaan kuuluvat tavanomaisiin sopimuksiin sisältyviin riskeihin.

4.3 Velkojan oikeussuojakeinot

Myös velkojan oikeussuojakeinoja arvioidaan koronavirukseen liittyvissä tilanteissa aina tapauskohtaisesti, samoin kuin mahdollisia seuraamuksia. Velkojan suojana ovat oikeusseuraamukset, kuten luontoissuoritusvelvollisuus, vahingonkorvaus, suoritusten palauttaminen, sopimuksen purkaminen ja muut mahdolliset seuraamukset tarkastellaan erikseen yksi kerrallaan riippuen niiden edellytyksistä. Kauppalain mukaisesti esimerkiksi luontoissuoritusvelvollisuudesta vapauttaminen voi jättää voimaan vahingonkorvausvelvollisuuden sopimuskumppania kohtaan.⁸⁸ Force majeure tarkoituksena on kuitenkin vapauttaa siihen vedonnut osapuoli vahingonkorvausvelvollisuudestaan, joka tavallisessa tilanteessa syntyisi sopimuksen suorittamatta jättämisestä. Force majeure lisäksi sopimusosapuolet voivat vaihtoehtoisesti vedota sopimuksen kohtuullistamiseen⁸⁹.

4.4 Koronaviruksen ja force majeure tulkinta tuomioistuimissa

Koronaviruksen aiheuttamat muutokset liike-elämässä ovat jo tähän mennessä olleet mittavat ja luultavasti seuraukset tulevat jatkumaan vielä tulevaisuudessakin muuttaen toimintaympäristöä ja markkinoita. Sopimusoikeuden peruseriaatteiden mukaan sopimukset ovat pitäviä, eikä koronatilanne tuo automaattista poikkeusta sopimussitovuudesta tai vapautusta, jonka ylivoimainen este voi tuoda. Koronavirustilannetta koskevaa oikeuskäytäntöä ei ole vielä olemassa paljon, joten sen arviointi tällä hetkellä on vaikeaa. Oikeuskäytäntöä kuitenkin muodostuu koronaan liittyen koko ajan enemmän, jotka vaikuttavat edelleen tulevaisuudessa oikeuden päätöksiin osaltaan. Arviointiin vaikuttaa lisäksi tapauskohtaiset olosuhteet ja sopimuksen sisältö ja sopimuksessa käytetty lainsäädäntö, samoin kuin muissa force majeure tapauksissa. Yleisiä ohjeita on kuitenkin vaikea

⁸⁸ Hoppu, 2020 a

⁸⁹ Business Finland, 2020

muodostaa, sillä yhdelle yritykselle tietty este voi luoda ylivoimaisen esteen, mutta toiselle sama este ei force majeure -tilanteen vaatimuksia täytä⁹⁰.

Tuomioistuimissa yleensä katsotaan, että jos osapuolet eivät ole lisänneet force majeure -lausekkeeseensa kohtaa epidemioiden tai pandemioiden varalle, eivät sopimuskumppanit ole halunneet ottaa tätä mukaan lausekkeen piiriin vaan ovat ottaneet riskin, että kyseisen kaltainen tapahtuma voi tapahtua ja estää sopimuksen suorittamisen.⁹¹

Etenkin koronan kohdalla tunnusmerkistön ja vaatimusten täyttymistä tarkastellaan erityisellä huolellisuudella, koska koronan vaikutukset ovat globaalit ja kauaskantoiset. Koronan seurauksena useat yritykset ovat vedonneet ylivoimaiseen esteeseen, osa perustelluista syistä ja todennäköisesti osaa suoritusesteitä väitetään koronan aiheuttamaksi, vaikka tosiasiallisesti syy voikin olla ihan muu. Ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista vapauttaa yrityksiä kannattamattomista sopimuksista pandemian varjolla.⁹²

⁹⁰ ICC, 2020

⁹¹ Petrossian, 2020

⁹² Hoppu, 2020 a

5 KOHTUULLISTAMINEN JA LOJALITEETTI

5.1 Kohtuuttoman sopimusehdon sovittelu

Sopimusehto voidaan katsoa kohtuuttomaksi, jos siinä osapuolten velvollisuudet ja oikeudet ovat huomattavasti epätasapainossa ja suosii toista osapuolta. Kohtuuton sopimusehto voi koskea esimerkiksi hintaa, sopimuksen kestoa, toimitusaikaa, virheiden seuraamuksia tai sopimuksen irtisanomista. Tietyn sopimusehdon kohtuuttomuus ei tee koko sopimusta kohtuuttomaksi tai pätemättömäksi vaan ainoastaan kyseessä olevan kohdan. Tätä kohtaa on osapuolten mahdollista sovittaa ja kohtuullistaa, jotta sopimus voidaan jättää voimaan muilta osin. Kohtuuttoman ehdon voidaan katsoa aiheuttavan toiselle osapuolista myös oikeus purkaa sopimus, jos ehtojen voidaan katsoa olevan törkeän kohtuuttomat, jolloin sopimuksessa pysymistä ei voida vaatia.⁹³ Sopimusten kohtuullistamisen tarkoitus on, että yksittäisiä sopimuksia voidaan sovittaa myös jälkikäteen huolimatta sopimusten sitovuuden periaatteesta.

Myös kohtuullistamisen tullessa kyseeseen käytetään kauppalakeja sekä oikeustoimilain 36§ eli sopimusten yleistä kohtuullistamissäännöstä. Oikeustoimilain 36§ mukaan sopimuksen ehtoa voidaan joko sovittaa tai kokonaan jättää käyttämättä, jos sen seurausten tai ehdon katsotaan olevan kohtuuttomia. Sopimuksen sovittelu tapahtuu ainoastaan tuomioistuimissa. Oikeustoimea tarkastellaan tällaisessa tapauksessa kuitenkin kokonaisuutena ottaen huomioon myös muut seikat, kuten sopimuksen sisältö kokonaisuudessaan, osapuolten välinen asema sekä olosuhteet sopimuksen teon aikana ja sen jälkeen.⁹⁴ Kohtuullistamispykälä löytyy myös muusta spesiaalilainsäädännöstä, kuten liikehuoneiston vuokralaista. Kuitenkaan yritysten välisissä oikeustoimissa kohtuullistaminen ei ole yleistä vaan edellytysopin mukaisesti, jos oikeustoimen edellytykset poistuvat, on sopimus mahdollista purkaa kokonaan.⁹⁵

Ostajalla on siis mahdollisuus pyrkiä kohtuullistamaan tekemäänsä sopimusta vetoamalla oikeustoimilain sekä muun erityislainsäädännön kohtuullistamista käsitteleviin pykäliin sekä niiden lisäksi edellytys- ja perusteettoman edun oikeuskäytäntöön ja oppeihin. Kuitenkin on muistettava,

⁹³ KKV, 2014

⁹⁴ Määttä, 2019. s.520-521.

⁹⁵ Hytinantti, 2020

että ostajan solmiessa sopimus hänellä on vastuu kantaa seuraukset, joita siitä mahdollisesti syntyy ja niihin olisi tullut varautua jo sopimusta tehdessä.

Esimerkiksi koronaviruksen tapauksessa sopimuksen kohtuuttomuus ja ylivoimaisen esteen tilanne ovat molemmat mahdollisia. Tilanne voidaan katsoa kohtuuttomaksi, jos on esimerkiksi käsillä tilanne, että yritys joutuu itse perumaan suorituksen tai palvelun taustalla olevan viranomaismääräyksen takia, mutta on silti velvoitettu maksamaan alihankkijoille tästä sopimuksessa määritellyllä tavalla⁹⁶.

Kohtuuttomuus voi olla alkuperäistä kohtuuttomuutta tai jälkiperäistä kohtuuttomuutta. Alkuperäisen kohtuuttomuuden tilanteessa sopimus on ollut jo solmittaessa kohtuuton toiselle osapuolelle, eikä täten sopimusehtoa tai sopimusta ole voitu katsoa hyväksyttäväksi. Kohtuuttomuus voi tapahtua myös jälkikäteen, jolloin kyseessä on etenkin olosuhteiden muutos, joka on osapuolista riippumaton.⁹⁷ Tällaisessa tilanteessa alkuperäinen ehto on voinut olla täysin hyväksyttävä, mutta olosuhdemuutosten seurauksena sopimuksen sisältö voidaan katsoa muuttuneen kohtuuttomaksi.⁹⁸ Suomalaisessa oikeuskäytännössä kohtuullisuus myös sopijakumppania kohtaan on vahvistettu kanta, mutta ratkaisukäytännössä tulkintaperusteita ei ole juurikaan määritelty tai avattu.

Kuten myös *force majeure*, täytyy myös kohtuullistamista vaativan tilanteen olla poikkeuksellinen ja ennakoimaton, jotta sopimusta tai ehtoa voitaisiin sovittella. Kohtuullistamisessa keskeistä on kokonaisarviointi, jolloin sovittelun vaatimukset eivät aina täyty. Jos kohtuutonta ehtoa on hyvitetty muilla oikeuksilla, voidaan tavallisesti kohtuuttomaksi katsottu ehto esimerkiksi hyväksyä. Kohtuuttomuutta arvioitaessa katsotaan siis koko oikeustoimen sisältöä ja osapuolten asemaa, eikä sopimusehtoa arvioida kokonaisuudesta erillisenä osana. Erona *force majeure* -lausekkeeseen kohtuuttoman sopimusehdon seurauksena koko sopimuksen raukeaminen on erittäin harvinaista ja yleisempiä seurauksia on ehdon kohtuullistaminen tai huomiotta jättäminen.⁹⁹ Sovitteluharkinnassa ennalta ehkäisevän vaikutuksen merkitystä korostetaan kuitenkin ensisijaisesti, jolla voidaan varmistaa oikeusturvan toteutuminen ja järjestelmällisyys, sillä jälkikäteisen sovittelun toteutumista ei voi pitää varmana. Epävarmuutta lisää myös sovitteluratkaisujen tapauskohtaisuus, jolloin säännönmukaisuuksia on ollut vaikea löytää.¹⁰⁰ Etenkin keskenään tasavahvojen osapuolten välillä sopimusten sovitteluun on suhtautuminen ollut varauksellista sekä oikeuskirjallisuudessa että

⁹⁶ Laakkonen, 2020

⁹⁷ Pajala, 2019

⁹⁸ Hemmo, 2006. s.375

⁹⁹ Paajanen, 2020

¹⁰⁰ Pöyhönen, 1988. s. 2-4

oikeuskäytännössä¹⁰¹. Toisaalta oikeustoimien kohtuullisuuden oikeustilan voidaan katsoa myös tarkentuneen oikeuskäytännön myötä¹⁰².

5.2 Vastuunrajoitusehtojen kohtuullistaminen

Liikesopimuksissa sopimusehtojen sovittelu ei ole yhtä yleistä, kuin kuluttajien välisissä sopimuksissa. Kuitenkin liikesopimuksien vastuunrajoitusehdot ovat tyypillisemmin sovittelun kohteena, kuin muut sopimusehdot. Tällaisissa tapauksissa sopimusehdot on tyypillisesti toisen sopimusosapuolen yksipuolisesti määrittelemiä, jolloin ne ovat sisällöltään epätasapainoisia ja sopimusrikkomustilanteessa näiden vaikutukset olisivat merkittäviä. Tunnusomaista näille vastuunrajoitusehdoille sovittelua vaativissa tilanteissa on ehdot, jotka rajoittavat velkojan käytössä olevia oikeuskeinoja.¹⁰³ Suomessa OikTl 36§:n mukaan lähes kaikkien kohtuuttomien oikeustoimien sovittelu on mahdollista.

Kohtuullistamisperiaatteen nojalla ei force majeure -lausekkeen sisältö voi rajata toista sopijapuolta kaikista riskeistä ulos, vaikka Suomessa onkin voimassa sopimusvapaus. Jos osapuolet solmivat sopimuksen, jossa force majeure -ehtojen katsotaan olevan kohtuuttomia, voidaan tätä sopimusehtoa sovitella, jolla pyritään korjaamaan sopimussuhteen epätasapaino. Sopimusten epätasapaino johtuu yleisimmin osapuolten epätasapainoisesta neuvotteluasemasta, jota toinen sopijapuoli saattaa käyttää hyväkseen. Tällaisia tilanteita saattaa muodostua etenkin tilanteissa, jossa vastuunrajoitusehdot ovat toisen sopijapuolen luomia vakioehtoja, jolloin heikommalla sopijapuolella ei todellisuudessa ole juurikaan mahdollisuuksia vaikuttaa sopimusehtoihin.¹⁰⁴

Kohtuullistamisen kannalta yleinen linjaus on, että vastuunrajoitusehto hyväksytään yleisemmin, kun taas vastuun kokonaan poistava ehto katsotaan kohtuuttomaksi ja joutuu usein sovitteluun.

¹⁰¹ Esimerkiksi KKO 1994:96 ja KKO 1981 II 167

¹⁰² Ks. KKO 2001:27.

¹⁰³ Hemmo 1994 s. 292

¹⁰⁴ Tudor, 2006. s. 81.

5.3 Lojaliteetti

Sopimusosapuolia velvoittaa toisiaan kohtaan myös lojaliteettivelvollisuus, joka korostaa ajatusta siitä, että sopimuksen tulisi olla molemmille osallisille hyödyllinen. Lojaliteettivelvollisuuden mukaan osapuolten on toiminnassaan otettava huomioon vastapuolen edut ja oikeudet kohtuullisessa määrin.¹⁰⁵ Parhaimmillaan lojaalisuus osapuolten välillä katsotaan johtavan sopijapuolten maksimaaliseen etuun. Jos lojaliteettivelvoitetta rikkoo, voidaan sopimusosapuoli katsoa tehneen rajoitetun sopimusrikkomuksen. Lojaliteettivelvoite korostuu etenkin pitkäkestoisissa sopimuksissa ja siinä korostuu sopimuksen yhteistoiminnallisuus, jotta osapuolet eivät voisi toistensa kustannuksella hakea vain omaa hyötyä sopimuksista. Lojaliteettiperiaatteen mukaisesti osapuolilla on toisiaan kohtaan siis myös sopimusehdot ylittäviä velvoitteita.¹⁰⁶

Vaikka force majeure -tilanteen päätyminen palauttaa suoritusvelvollisuuden voimaan, ei se tarkoita suoraan, että yrityksen toimituskapasiteetti olisi heti palautunut ennalleen. Tällaisissa irtautumistilanteissa vaikuttaa osapuolten sopimusoikeudellinen lojaliteettivelvoite, jonka seurauksena sopijakumppaneita on kohdeltava tasapuolisesti ja johdonmukaisesti ja näin kohdella sopimuskumppania reilusti huolimatta suoritusvelvollisuuden palautumisesta.¹⁰⁷

Yleinen sopimuslojaliteettivelvoite sopimuskumppania kohtaan velvoittaa sopimuksen osapuolet olemaan aiheuttamatta vastapuolelle tarpeetonta vahinkoa. Force majeure -tilanteessa tähän sisältyy vastapuolen informoiminen tilanteesta ja tilanteiden muutoksista sekä esimerkiksi hankaluuksista täyttää sopimuksen mukaiset velvoitteet. Vahingonkorvausvelvollisuutta ei yleensä ylivoimaisen esteen tapauksessa katsota syntyvän, mutta osapuolet ovat silti velvollisia minimoimaan syntyvät vahingot parhaan kykynsä mukaan.¹⁰⁸ Käytännössä tällä tarkoitetaan sitä, että vahingon kohdannut osapuoli on velvoitettu toimimaan vahinkoa rajoittavasti, tai muussa tapauksessa laiminlyönnin seurauksena tulee kyseisen osapuolen vahingonkorvauksen määrää laskea vahinkoa vähentävien rajoittamistoimenpiteiden verran¹⁰⁹.

¹⁰⁵ Ämmälä, 1994

¹⁰⁶ Lehtinen, 2006

¹⁰⁷ Hoppu, 2020 a

¹⁰⁸ Vainio, 2020

¹⁰⁹ Häyhä, 1996. s. 327.

6 YHTEENVETO

6.1 Pohdinta

Sopimuksissa, joissa erityisistä sopimusehdoista ja force majeure -lausekkeista on neuvoteltu, on määritelty usein toimintavelvoitteiden muoto ja määräaika ylivoimaisen esteen tilanteita varten sekä seuraukset, kuten purkuoikeus tai sovitteluoikeus. Jos lausekkeen toimintavelvoitteita ei noudata, voi osapuoli menettää oikeutensa vastuusta vapautumiseen. Sopimussuhteen aikana on kannattavaa kerätä ja dokumentoida informaatiota, vaikka tiedossa ei olisi suuria muutoksia olosuhteissa. Lisäksi sopijakumppanin informointi kaikista olosuhteiden muutoksista mahdollisimman pian on välttämätöntä, sillä sopimuksen toiselle osapuolelle ei saa aiheuttaa turhaa vahinkoa omilla toimilla. Vaikka ylivoimaisen esteen kaltainen tilanne on käsillä, on sen kohdannut osapuoli silti velvoitettu osaltaan minimoimaan vahingot mahdollisuuksiensa mukaan.

Force majeure seurauksista on yhtä lailla sopimusvapauden nojalla mahdollista sopia, eikä sopimuksen purkaminen ole ainoa vaihtoehto. Tappioiden jakamisesta tai sovittujen velvoitteiden muuttamisesta tai siirtämisestä on mahdollista keskustella, jotta koko sopimussuhteesta ei tarvitse luopua.¹¹⁰ Ylivoimaisen esteen tilanteessa on tärkeää arvioida vaihtoehtoja sopimuksen purkamisesta tai esteen aiheuttamista vahingoista ja näiden kahden suhteesta ensisijaisesti liiketoiminnallisesti. Monesti kohtuullisten tappioiden kantaminen ja liikesuhteen ylläpitäminen voi olla järkevin vaihtoehto, vaikka siitä seuraisi lähitulevaisuudessa enemmän haittaa kuin ehtoon vetoamisesta. Kuitenkin pitkällä tähtäimellä voi useassa tilanteessa olla jopa kustannustehokkaampaa ja maineen kannalta parempi pysyttäytyä sopimuksissa tai neuvotella niitä uudelleen. Tällöin avoin kommunikaatio ja vastapuolen kanssa tilanteesta sopiminen ovat ensisijaisen tärkeitä.

Vaikka ylivoimaisen esteen oikeudellisista vaikutuksista ei ole vielä selkeää sääntöä lainsäädännössä eikä oikeuskäytännössä Suomessa, on yleisesti ollut nähtävissä, että kumpikin sopijapuoli kärsii omat kustannukset ja tappiot itse ja sopimus usein raukeaa kokonaan, joka nähdään selkeimmäksi ratkaisuksi monessa tilanteessa.¹¹¹

¹¹⁰ Laakkonen, 2020

¹¹¹ Karvo, 2014

6.2 Johtopäätökset

Tutkielmassa on päädytty päätelmiin, että force majeure -lausekkeen lisääminen sopimukseen on kaiken kaikkiaan hyödyllistä, vaikkakin jokainen yritys tekee tästä omat valinnat tavoitteidensa ja tilanteensa mukaan. Vastuuta rajoittavien sopimusehtojen avulla osapuoli voi vapautua esimerkiksi vahingonkorvausvelvollisuudesta ja sopimuksen mukaisten velvoitteiden täyttämistä, jotka muussa tapauksessa voisi aiheuttaa yritykselle huomattavia negatiivisia taloudellisia seurauksia.

Erityisten sopimusehtojen käyttöä pidetään lähes poikkeuksetta kannattavana, mutta sopijapuolet voivat keskenään sopia siitä, kuinka perusteellisesti ja tarkasti erityisiä sopimusehtoja käytetään. On myös mahdollista käyttää esimerkiksi vakioehtojen ja erikseen neuvoteltavien erityisten sopimusehtojen välimuotoa eli mallisopimuksia. Lisäksi osapuolella voi olla olemassa oma pohja erityisille sopimusehdoille, joita hyödynnetään monissa sopimuksissa. Tällöin sopimukseen käytettävät resurssit eivät ole sopijapuolille liian suuria verraten sopimuksista saatavaan hyötyyn, mutta riskitaso laskee huomattavasti verrattuna ainoastaan lakien varassa olemiseen.

Koronaviruksen kannalta monessa tapauksessa pandemia täyttää ylivoimaisen esteen vaatimukset ja näin osapuoli voi vapautua vastuustaan. Kuitenkaan näin ei ole jokaisessa tapauksessa ja esimerkiksi ICC:n mallilausekkeessa ennen maaliskuun 2020 päivitystä ei vielä mainittu pandemioita tai epidemioita. Ehtoa on sittemmin päivitetty kattamaan myös nämä tilanteet. Lisäksi sama tilanne voi täyttää joskus vaatimukset ja joskus ei, riippuen neuvotelluista sopimusehdoista ja vallitsevista olosuhteista. Tärkeintä on pohtia, onko ongelma varmasti koronan seurausta ja keskeistä on tämän yhteyden todistaminen. Vielä nykyäänkin ja tulevaisuudessa on mahdollista ilmetä uusia yllättäviä seurauksia jotka voivat täyttää ylivoimaisen esteen ehdon.

Pääsääntöisesti force majeure'n tulkinta on aina tapauskohtaista ja siihen on vaikea sanoa yleispäteviä ohjeita. Lähtökohtaisesti kirjallisuudessa ja lainsäädännössä on löydettävissä yhteneväisyys siitä, että mitä tarkemmin sopimusehdon laatii, sitä helpompi siihen on vedota ja sitä varmempi voi olla myös lopputuloksesta ehtoon vedotessa. Toisaalta myös liian tarkasti määritellyt sopimusehdot voivat rajata ulkopuolelle asioita, jotka suppeammin määritellyissä sopimuksissa voisi saada täyttämään vaatimukset. Suositeltavaa yrityksille olisikin harkita dynaamisia sopimusehtoja, joiden avulla sopimusehtojen sitovuus tai sisältö voisi vaihtua olosuhteiden muutosten mukaan.

Kuitenkin tulee ottaa huomioon, että kaikkia riskejä ei voida poistaa tai sulkea sopimuksen ulkopuolelle vaan sopimuksen osapuolet ovat tietoisia siitä, että jokaiseen sopimukseen kuuluu

riskejä, jotka näkyvät sopimuksen sisällössä ja hinnassa muulla tavalla. Lisäksi aina ylivoimaiseen esteeseen vetoaminen ei ole kannattavaa, vaikka se olisi mahdollista, sillä se saattaa johtaa liiketaloudellisesti pitkällä tähtäimellä suurempiin tappioihin, kun sopimukset puretaan ja yritykselle saattaa koitua tästä esimerkiksi maineriskejä.

Myöskään force majeure -tilanteen poistuminen ja suoritusvelvollisuuden palautuminen ei ole yksinkertaista, sillä yritysten toimintakapasiteetti harvoin palaa heti esteen poistuttua samalle tasolle. Toisaalta sopimusoikeuden peruseriaatteiden mukaisesti osapuolilla on laaja sopimusvapaus, ja pakottavaa lainsäädäntöä ei juurikaan ole. Tällöin osapuolet voivat sopia myös force majeuren tilanteessa ehdoista tai toimintamalleista uudelleen, joka tulee usein helpommaksi ja edullisemmaksi, kuin tuomioistuimissa asian käsittely. Lisäksi osapuolia sitoo muut sopimusoikeuden peruseriaatteet, kuten lojaliteettivelvollisuus ja mahdollisuus sopimusehdon kohtuullistamiseen.

Kaiken kaikkiaan erityisiä sopimusehtoja on kannattavaa käyttää, sillä sopimusosapuolien intressit eroavat toisistaan lähes poikkeuksetta. Myyjälle tarkoituksenmukaista on laajentaa sopimuksen kattamaa aluetta, jotka voivat aiheuttaa ongelmia sopimuksen täyttämässä. Ostajalle taas sopimusehdoilla saavutettava hyöty on lähes mitätön, sillä myyjän neuvottelemat mahdollisuudet vastuusta vapautumiseen heikentävät ostajan asemaa.

Yksityiskohtaisen force majeure -lausekkeen lisääminen on siis yleisesti sopimusneuvotteluissa suositeltavaa ja kannattavaa, sillä lausekkeen avulla voidaan tarkentaa ja rajata sen käyttöalaa sekä vähentää tulkinnanvaraisuuksia, jotka kauppalakiin liittyy.¹¹² Jokainen sopijaosapuoli tekee kuitenkin lausekkeen lisäämisestä päätöksen ottaen huomioon siihen kuluvat resurssit tai mahdolliset saavutettavat hyödyt. Yleiseen lausekkeeseen päädyttäessä on joka tapauksessa kannattavaa lukea sen sisältö tarkasti läpi ja käydä läpi mahdolliset välttämättömät muutostarpeet. Kansainvälisesti force majeure -ehtoa ei tunneta kaikkialla, jollei tästä ole erillistä mainintaa sopimuksessa, joten etenkin kansainvälisiin sopimuksiin on syytä kirjata ainakin jonkinlainen maininta force majeuresta.

¹¹² Palmgren & Ikäheimonen, 2020